

ЗВІТ

«МОНІТОРИНГ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ПРИ ПЕРЕТИНІ ПУНКТІВ ПРОПУСКУ ДРУГОГО РУБЕЖУ»

2020

Моніторинг дотримання прав людини при перетині пунктів пропуску другого рубежу/ Н. Кожина, Ю. Полехіна, В. Філатов / ГС «Українська Гельсінська спілка з прав людини», ГО «Правозахисна Група «Січ» – Дніпро, Київ, 2020. – 44 с.

Цей звіт підготовлено в рамках Програми Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) «Права людини в дії», яку впроваджує Українська Гельсінська спілка з прав людини. Представлені погляди та інтерпретації не обов'язково відображають погляди USAID або Уряду США; відповідальність за вміст несе виключно УГСПЛ.

У світі, USAID є однією з провідних установ у сфері розвитку, яка виконує роль каталізатора цих процесів та допомагає досягати позитивних результатів. Діяльність USAID є проявом доброчинності американського народу, а також підтримує просування країн-отримувачів допомоги до самостійності та стійкості та сприяє забезпеченню національної безпеки та економічного добробуту США. Партнерські стосунки з Україною USAID підтримує з 1992 року; за цей час, загальна вартість допомоги, наданої Україні з боку Агентства, склала понад 3 млрд. доларів США. До поточних стратегічних пріоритетів діяльності USAID в Україні належать зміцнення демократії та механізмів досконалого врядування, сприяння економічному розвитку та енергетичній безпеці, вдосконалення систем охорони здоров'я та пом'якшення наслідків конфлікту у східних регіонах. Для того, щоб отримати додаткову інформацію про діяльність USAID, просимо Вас звертатися до Відділу зв'язків з громадськістю Місії USAID в Україні за тел. (+38 044) 521-57-53. Також пропонуємо завітати на наш вебсайт: <http://www.usaid.gov/ukraine>, або на сторінку у Фейсбук: <https://www.facebook.com/USAIDUkraine>.

© Н. Кожина, Ю. Полехіна, В. Філатов
© Українська Гельсінська спілка з прав людини, ГО «Правозахисна Група «Січ», 2020

Звіт за результатами моніторингу має за мету оцінку стану дотримання прав людини при перетині блокпостів II лінії, а також вплив додаткових заходів безпеки на місцевих мешканців.

Його завдання – проаналізувати норми міжнародного і національного законодавства, регуляторних та нормативних актів у сфері дотримання прав людини при переміщенні через внутрішні блокпости, зокрема в умовах застосування додаткових заходів безпеки; здійснити моніторингові візити до населених пунктів, поблизу яких розташовані блокпости II лінії. На основі отриманої інформації було проведено аналіз та узагальнення, та розроблено рекомендації для органів сектору безпеки і оборони, інших державних органів України, які наділені спеціальними повноваженнями, необхідними для здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації.

В моніторингу задіяні:

Громадська приймальня УГСПЛ в м. Дніпро, яка працює на базі ГО «Правозахисна Група «Січ»

Громадська приймальня УГСПЛ в м. Краматорськ

Громадська приймальня УГСПЛ в м. Покровськ

Громадська приймальня УГСПЛ в м. Торецьк

Період проведення моніторингу:

жовтень-листопад 2019 р.

Робоча група моніторингових місій:

Дмитро Рева, Наталія Кожина, Володимир Єлець, Євген Федорічев, Олександр Кадієвський, Артем Безрук, Богдан Мироненко.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ	5
ПЕРЕДМОВА	6
1. ПЕРЕДУМОВИ ПРОВЕДЕННЯ МОНІТОРИНГУ	8
1.1. Соціально-політичні передумови.....	8
1.2. Організаційно-правові передумови.....	9
1.3. Перехідне правосуддя як передумова моніторингу.....	10
2. АЛГОРИТМ ПРОВЕДЕННЯ МОНІТОРИНГУ	12
2.1. Принципи.....	12
2.2. Методи.....	13
2.3. Форми.....	14
3. ПРЕДМЕТ МОНІТОРИНГУ (ОКРЕМІ ПРАВА)	16
3.1. Право на свободу пересування.....	16
3.2. Право на повагу до честі та гідності.....	17
3.3. Право на захист персональних даних.....	18
3.4. Право на власність.....	20
3.5. Право на доступ до публічної інформації.....	21
3.6. Право на правову допомогу.....	22
3.7. Право на належне поводження у місцях неволі.....	24
4. МЕХАНІЗМ ОЦІНКИ РЕЗУЛЬТАТІВ МОНІТОРИНГУ	26
5. ПОРЯДОК ФОРМУВАННЯ РЕКОМЕНДАЦІЙ	28
6. БЕЗПОСЕРЕДНІ РЕЗУЛЬТАТИ МОНІТОРИНГУ	30
6.1. Нормативно-правові засади функціонування КПВВ.....	30
6.2. Алгоритм систематизації статистичної інформації.....	40
6.3. Результати проведеного анкетування.....	42
6.4. Спостереження моніторів.....	46
ВИСНОВКИ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ МОНІТОРИНГУ	51
РЕКОМЕНДАЦІЇ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ МОНІТОРИНГУ	54
ДОДАТКИ	56

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ

АТО – Антитерористична операція на сході України з 14.04.2014 року до 30.04.2018
«ДНР» – самопроголошена невизнана «Донецька народна республіка» на тимчасово непідконтрольній Україні території окремих районів Донецької області
ДПСУ – Державна прикордонна служба України
ДФСУ – Державна фіскальна служба України
ЗСУ – Збройні сили України
ЄС – Європейський Союз
КПВВ – контрольні пункти в'їзду-виїзду
«ЛНР» – самопроголошена невизнана «Луганська народна республіка» на тимчасово непідконтрольній Україні території окремих районів Луганської області
МВС – Міністерство внутрішніх справ України
МГП – Міжнародне гуманітарне право
НГУ – Національна гвардія України
НПУ – Національна поліція України
ОБСЄ – Організація з безпеки і співробітництва в Європі
ООС – Операція об'єднаних сил, введена після АТО з 30.04.2018
СБУ – Служба безпеки України

ПЕРЕДМОВА

Від початку конфлікту на Сході України минуло п'ять років. Попри це, в державі залишається низка проблемних питань, пов'язаних з неналежною імплементацією у національне законодавство принципів та норм міжнародного гуманітарного права.

Перш за все, мова йде про системні порушення прав людини, як в зоні проведення військової операції, так і на підконтрольній Україні території. Зокрема, актуальною є проблема дотримання прав людини саме у пунктах пропуску другого рубежу, які розташовані на підконтрольній Україні території (у населених пунктах на лінії розмежування або максимально наближені до неї). Як правило, це територія Донецької та Луганської областей, де функціонують спеціально утворені військово-цивільні адміністрації. Особливістю проблеми є те, що порушення прав громадян Укра-

їни відбувається з боку представників незаконних збройних формувань самопроголошених республік. У таких умовах, першочерговим завданням держави і громадянського суспільства є запровадження таких превентивних механізмів, які забезпечать неухильне дотримання прав людини при перетині пунктів пропуску другого рубежу. Перш за все, це авторитет держави та рівень довіри суспільства до владних інституцій, зростання якого є однією зі складових припинення конфлікту на Донбасі і повернення тимчасово окупованих територій.

Вирішення цієї проблеми вимагає попереднього комплексного моніторингу дотримання прав людини, який включатиме: проведення масштабного соціологічного опитування, здійснення документування фактів порушення прав людини, визначення реальних та потенційних загроз, аналіз чинного законодавства та зарубіжного досвіду, систематизація отриманих результатів та формулювання пропозицій для подальшої спільної реалізації з Міністерством оборони України та Міністерством внутрішніх справ, військово-цивільними адміністраціями та правоохоронними органами.

На сьогодні нормативно-правовою основою проведення моніторингу є: Закон України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях», Закон України «Про боротьбу з тероризмом», Наказ Служби безпеки України «Про Тимчасовий порядок здійснення контролю за переміщенням осіб, транспортних засобів та вантажів вздовж лінії зіткнення у межах Донецької та Луганської областей» від 22.01.2015 №270г, Наказ Командувача об'єднаних сил щодо затвердження «Інструкції про порядок перебування в районі здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, осіб не залучених та військовослужбовців, працівників правоохоронних органів та інших осіб, які залучаються до проведення таких заходів» від 26.04.2018 №26. Решта інформації не для загального поширення.

1. ПЕРЕДУМОВИ ПРОВЕДЕННЯ МОНІТОРИНГУ

1.1. СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ

Після Революції гідності в державі відбулися значні демократичні перетворення, які окреслили курс на розбудову громадянського суспільства. Як наслідок, за останні п'ять років було прийнято низку нормативно-правових актів, які деталізували статус інститутів громадянського суспільства. Перш за все, мова йде про Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016-2020 роки. У документі закріплено такий стратегічний напрям, як забезпечення ефективних процедур участі громадян під час формування та реалізації державної, регіональної політики, вирішення питань місцевого значення. Відносно інструментарію реалізації цього напрямку у стратегії зазначено про моніторинг інститутами громадянського суспільства найбільш проблемних суспільних відносин.

Слід згадати і про Національну стратегію у сфері прав людини, яка була схвалена 25 серпня 2015 року та проголошує недопущення дискримінації та порушення основоположних прав і свобод людини, навіть в умовах збройної агресії. Стратегія спрямована на запровадження системного підходу до виконання завдань та забезпечення узгодженості дій органів державної влади та органів місцевого самоврядування у сфері прав і свобод людини, створення в Україні ефективного (доступного, зрозумілого, передбачуваного) механізму реалізації та захисту прав і свобод людини. Цей механізм не можливий без залучення інститутів громадянського суспільства правозахисної спрямованості, які здатні ефективно виявляти та документувати факти порушення прав людини.

Стратегія сталого розвитку «Україна-2020» також проголошує принцип максимальної інтегрованості громадянськості до процесів державного управління. За положеннями цієї стратегії очевидно, що громадянськість повинна виступати у якості партнера влади, а не конкурента. Тільки спільними зусиллями можна досягти ефективного результату, зокрема створити чіткий механізм дотримання прав людини при перетині пунктів пропуску другого рубежу. Також необхідно зазначити, що політичною передумовою проведення моніторингу є можливість громадянськості стимулювати ді-

яльність влади шляхом актуалізації найбільш гострих соціальних проблем, однією з яких є системні порушення прав людини на лінії розмежування.

Додатковим аргументом на користь участі правозахисників в моніторингу дотримання прав людини на пунктах пропуску є високий рівень довіри громадян саме до громадських активістів. За результатами досліджень фонду «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва, проведених спільно з соціологічною службою Центру Разумкова, громадянським організаціям довіряють 48% респондентів, міським/сільським головам – 47%, Національній гвардії – 46%, уряду – 45%, Верховній Раді – 44%, місцевим ЗМІ – 43%, загальнонаціональним ЗМІ – 42%, СБУ – 38%, обласним державним адміністраціям – 32%. Лише за 2 останніх роки позитивний баланс довіри до громадських організацій виріс на +4%. І варто зазначити, що водночас рівень довіри до державних інституцій, зокрема правоохоронців, катастрофічно падає, що ускладнює процес документування порушень. Як наслідок, такі порушення стають більш латентними, а, отже, залишаються без належної правової оцінки. Таким чином, соціально-політичні передумови моніторингу пов'язані з необхідністю розбудови громадянського суспільства та реалізації принципу народовладдя, як основного чиннику гармонійного розвитку українського суспільства.

1.2. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ПЕРЕДУМОВИ

Оновлення законодавства та реформування системи правоохоронних органів сприяло закріпленню на нормативно-правовому рівні принципу взаємодії з інститутами громадянського суспільства. Подібна норма закріплена у наступних законодавчих актах: Закон України «Про Національну поліцію» (стаття 11), Закон України «Про Службу безпеки України» (стаття 8), Закон України «Про Державну прикордонну службу України» (стаття 3), Закон України «Про прокуратуру» (стаття 3). Фіксація такого принципу передбачає не просто залучення громадянськості за необхідності, а розбудову повноцінної системи взаємодії. Основою такої взаємодії є координація співпраці на структурному рівні, тобто конкретний правоохоронний орган повинен мати чіткі форми і методи співробітництва, зокрема це стосується і делегування громадянськості окремих повноважень (наприклад, проведення моніторингу).

Означені методи та форми частково вже деталізовані на підзаконному рівні у наступних нормативно-правових актах: наприклад,

у Наказі МВС України «Про затвердження Інструкції про порядок взаємодії дільничних інспекторів прикордонної служби Державної прикордонної служби України та дільничних офіцерів поліції Національної поліції України», спільному Наказі МВС та СБУ «Про затвердження Інструкції про взаємодію правоохоронних органів у сфері боротьби з організованою злочинністю» тощо. Необхідно зазначити, що наявність таких передумов дозволяє правозахисникам приймати повноцінну участь у забезпеченні прав людини при перетині пунктів пропуску другого рубежу, зокрема і шляхом проведення моніторингу, який має важливе превентивне значення.

Слід згадати і про міжнародні зобов'язання нашої держави щодо створення належних умов участі громадськості у процесах реалізації окремих напрямків державної політики. Перш за все, ці зобов'язання містяться в положеннях Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. При цьому наші європейські партнери наголошують на реальності та функціональності форм взаємодії влади і громадськості. Говорячи про організаційні передумови проведення моніторингу доцільно вказати, що ресурсний потенціал правозахисників дозволяє спростити роботу правоохоронцям, адже систематизовані в рамках моніторингу відомості можуть стати основою аналітичного звіту про стан дотримання прав людини при перетині пунктів пропуску другого рубежу.

Організаційно-правові передумови можна систематизувати в рамках наступних блоків: структурні (необхідність включення інститутів громадянського суспільства до структури органів влади), консультативні (взаємодія забезпечує отримання об'єктивних даних про стан дотримання прав людини), функціональні (розширення можливостей органів влади за рахунок потенціалу інститутів громадянського суспільства), іміджеві (виявлені порушення можуть бути оперативно усунені, що підвищить авторитет влади).

1.3. ПЕРЕХІДНЕ ПРАВОСУДДЯ ЯК ПЕРЕДУМОВА МОНІТОРИНГУ

Для сучасної України одним із визначальних чинників є правосуддя перехідного періоду. Застосування цієї аналітичної моделі обумовлено поставторитарним та постконфліктним періодом. Головним пріоритетом перехідного правосуддя є захист прав категорій громадян, які так чи інакше постраждали від збройного конфлікту. Функціонування пунктів пропуску призводить до певних обмежень прав громадян, тому необхідно забезпечити баланс між необхідними заходами безпеки та правами людини. У таких умовах,

проведення моніторингу є доволі нагальною потребою, особливо з огляду на системні правопорушення, які фіксуються у пунктах пропуску.

По суті мова йде про констатацію істини. Цей принцип вимагає не приховування правопорушень, а навпаки їхнє максимальне висвітлення. Тільки за таких умов можна виявити чинники, які сприяють правопорушенням, а згодом цілеспрямовано впливати на них. Саме цей шлях є єдиним дієвим засобом подолання проблеми. Також одним із принципів перехідного правосуддя є застосування системи компенсаційних та гарантійних заходів, які створюють правовідновлювальний та правозабезпечувальний ефект. Компенсаційні заходи спрямовані на матеріальну та моральну сатисфакцію особам, права яких були порушені при перетині пунктів пропуску другого рубежу. Йдеться про відшкодування шкоди, завданої особі протиправними діями чи бездіяльністю посадових або службових осіб.

В свою чергу, гарантійні заходи повинні створити такі умови, при наявності яких подальше порушення прав стає просто неможливим. Передусім мова йде про реформатування владних інституцій, зокрема їхню переорієнтацію на правові методи та форми роботи. З іншого боку, необхідно модернізувати процедурні аспекти, що дасть змогу виключити потенційні ризики. Для цього необхідно комплексно змінювати підзаконні акти, зокрема ті, що визначають порядок перетину пунктів пропуску та повноваження правоохоронців.

Вирішення усіх вищевказаних завдань передбачає проведення попереднього моніторингу, результати якого будуть покладені в основу аналітичного звіту про стан дотримання прав людини. Виходячи з пріоритетності ролі громадськості у цьому процесі, проведення моніторингу є дуже ефективним інструментом впливу на владу. По суті це засіб почути суспільство, зокрема його окрему частину. Слід враховувати ідеологічну складову, як частину моделі перехідного правосуддя. Вона полягає в тому, що актуалізація соціальних проблем та подальше спільне вирішення підвищує довіру до влади та інститутів громадянського суспільства. На сьогодні в Україні не існує комплексного законодавчого акту про принципи та напрямки перехідного правосуддя, але це не заважає поступово і впевнено їх реалізувати на практиці. Моніторинг дотримання прав людини при перетині пунктів пропуску другого рубежу є фактичним проявом цього процесу.

2. АЛГОРИТМ ПРОВЕДЕННЯ МОНІТОРИНГУ

2.1. ПРИНЦИПИ

Здійснення моніторингу дотримання прав громадян при перетині пунктів пропуску другого рубежу відбулося на основі відповідних принципів, тобто вихідних засад. До числа принципів моніторингу доцільно віднести наступні:

1. Неупередженість та об'єктивність – отримання, узагальнення, систематизація, аналіз даних, доведення результатів моніторингу до органів публічної влади, а також їх оприлюднення здійснюються на основі своєчасної інформації, отриманої у ході соціологічних досліджень.
2. Громадська активність – передбачає активну та добровільну участь правозахисників, експертів-юристів у процесі аналізу стану дотримання прав громадян при перетині пунктів пропуску другого рубежу.
3. Соціальне партнерство – конструктивна взаємодія між органами публічної влади та інститутами громадянського суспільства, які здійснюють моніторинг щодо вирішення питань, пов'язаних із виявленими порушеннями та недоліками організаційно-правового характеру.
4. Невтручання органів публічної влади (військовослужбовців та правоохоронців) в процес моніторингу – унеможливлення втручання у діяльність інститутів громадянського суспільства.
5. Інформаційна відкритість – обов'язковий вільний спосіб надання правозахисникам об'єктивної інформації від органів публічної влади, за винятком тієї, що відповідно до законодавства є державною таємницею.
6. Відповідальність – усвідомлення суб'єктами моніторингу та органами публічної влади спільної відповідальності за рівень співпраці в межах компетенції, передбаченої законодавством.
7. Зворотний зв'язок – обов'язкова реакція органів влади на результати громадського моніторингу шляхом вжиття комплексу заходів, спрямованих на мінімізацію випадків порушення прав громадян при перетині пунктів пропуску.

8. Ефективність – досягнення запланованих завдань та цілей, отримання максимального позитивного результату, що відповідає інтересам держави і суспільства, а також окремих соціальних груп.
9. Незалежність – діяльність, передбачена моніторингом повинна здійснюватися в межах законодавства і бути незалежною від будь-яких політичних сил або адміністративного ресурсу.
10. Цілеспрямованість – моніторинг має відбуватися з відповідною чітко визначеною метою, яка не може суперечити закону, а навпаки повинна корелюватися з проблемами та потребами суспільства.
11. Професійність – забезпечує участь у проведенні моніторингу фахівців, які мають досвід документування фактів правопорушень в умовах збройного конфлікту, навчені роботі з жертвами такого конфлікту.

2.2. МЕТОДИ

Методологія проведення моніторингу є достатньо принциповою категорією, адже вона окреслює підходи до вивчення проблеми, фіксації правопорушень, напрацювання пропозицій. У нашому випадку ми використали наступні методи пізнання соціальних процесів:

1. Метод аналізу та синтезу. Він дозволить проаналізувати типові порушення прав громадян при перетині пунктів пропуску другого рубежу. При чому, ситуацію можна відстежити у нерозривному зв'язку з самим збройним конфліктом в динаміці його розвитку. Це дуже принципово, адже результати моніторингу повинні бути максимально чіткими та актуальними.
2. Метод порівняння. Його роль полягає в тому, щоб відстежити порушення прав людини у комплексі, тобто порівняти різні пункти пропуску та визначити спільні й індивідуальні порушення. Маючи такі дані, можна сформулювати міркування про ті чи інші ризики, усвідомлюючи їхню природу.
3. Структурно-логічний метод. В його основі покладено принцип розгляду соціальних явищ через призму їхньої внутрішньої будови. Для моніторингу цей метод корисний тим, що дозволяє поглянути на права людини через призму тих обмежень, які встановлені на окремих територіях Донецької та Луганської областей. Метод дозволяє провести межу між допустимим та надмірним, а, згодом, детальніше зупинитися на проблемі мінімізації цього надмірного.

4. Аналіз нормативно-правових документів, що регламентують діяльність посадових та службових осіб на пунктах пропуску другого рубежу. Цей метод дасть змогу визначити межі можливої поведінки таких осіб, що у подальшому спростить виявлення правопорушень, тобто перевищення вищевказаних меж поведінки.
5. Метод зовнішнього спостереження. Дозволяє з'ясувати реальні процедури прийняття рішень на пунктах пропуску для подальшого їх аналізу на предмет відповідності чинному законодавству. Цей метод реалізується шляхом присутності спостерігачів на пунктах пропуску та дозволяє відслідкувати такі складові, як доступ громадян, які переміщуються до усієї необхідної інформації та документів, їх активність в обговоренні проблемних питань.
6. Метод узагальнення. Його необхідно використати під час аналізу результатів моніторингу та формування на цій основі відповідних пропозицій, які покращать стан дотримання прав громадян при перетині пунктів пропуску другого рубежу.

Означені методи не є вичерпним переліком. Методологія може доповнюватися в залежності від ситуації, з якою зіткнуться монітори. Однак вони є базисом для об'єктивного аналізу проблеми порушення прав людини. Комплексне застосування цих методів є запорукою отримання очікуваних результатів.

2.3. ФОРМИ

Форма проведення моніторингу відображає способи та засоби систематизації відомостей, необхідних у подальшому для дослідження та формування висновків і результатів. Вони розкривають функціональну складову цього процесу і характеризують комплекс дій, які планується вжити. Попередньо слід зазначити, що метою моніторингу дотримання прав людини при перетині пунктів пропуску другого рубежу є створення умов, за яких правоохоронні органи, військовослужбовці збройних сил України виконуватимуть свої функції у відповідності з принципами верховенства права, підконтрольності й прозорості. Для цього необхідно вивчити стан забезпечення захисту прав і свобод, ефективність своєчасного попередження й припинення порушень прав і основоположних свобод з боку держави.

Предметом моніторингу є відповідність діяльності правоохоронних органів, військовослужбовців та посадових осіб військово-цивільних адміністрацій цілям, які задекларовані державою. Це демонструє рівень реалізації прав і законних інтересів окремих груп людей у процесі діяльності владних інституцій. Моніторинг доцільно здійснювати на наступних принципах: добровільність участі; неупередженість та об'єктивність, громадська активність, соціальне партнерство, інформаційна відкритість, зворотній зв'язок, ефективність, невтручання органів влади, відповідальність, незалежність, цілеспрямованість, професійність.

Основними завданнями моніторингу є: проведення спільних акцій моніторингу з подальшим аналізом матеріалів та направлення їх керівництву структури для відповідного реагування; направлення діяльності правоохоронних органів та військовослужбовців на дотримання прав людини; підготовка пропозицій по удосконаленню практики забезпечення прав громадян на пунктах пропуску; забезпечення кожному можливості самореалізації, участі у захисті прав і свобод, формування громадської позиції.

З огляду на це, до форм моніторингу слід віднести: звернення до владних інституцій, інформаційні запити, опитування громадян, аналіз повідомлень громадян і засобів масової інформації, аналіз нормативно-правової бази, аналіз відповідності національного законодавства практиці МГП, особисті візити на пункти пропуску, документування фактів правопорушень.

Застосування вищевказаних форм надасть можливість всебічно дослідити проблеми та сформувані чіткі і зрозумілі пропозиції для уникнення правопорушень у майбутньому. Дієвість вказаних форм визначається комплексністю їхнього застосування. Усі вказані форми повинні реалізуватися лише в межах, дозволених законодавством з дотриманням відповідних правових режимів.

3. ПРЕДМЕТ МОНІТОРИНГУ (ОКРЕМІ ПРАВА)

3.1. ПРАВО НА СВОБОДУ ПЕРЕСУВАННЯ

Право на свободу пересування є одним із основоположних прав людини. В умовах збройного конфлікту так чи інакше це право може обмежуватися владними інституціями, але перш за все в інтересах самих громадян. Мова йде про небезпеку для їхнього життя у разі вільного пересування по окремих територіях. Утім обмеження права на свободу пересування повинно мати законний характер. Наприклад, у разі проведення на окремій території військової операції або встановлення спеціального правового режиму, це право може бути обмежено шляхом встановлення заборони в'їзду або виїзду. Типовим прикладом обмеження такого права є уведення комендантської години, що по суті є проявом дії особливого правового режиму. До окремих територій доступ може бути взагалі обмежений, якщо там тривають активні бойові дії.

З огляду на це, порушення права на свободу пересування можна розглядати як протиправне, безпідставне обмеження пересування мешканців населених пунктів, наближених до лінії розмежування чи перешкоджання переміщенню осіб та транспортних засобів. У даному випадку, протиправність означає такі дії або бездіяльність, які суперечать встановленому порядку переміщення та порушують існуючий алгоритм дій військовослужбовців та правоохоронців. Безпідставність можна тлумачити, як таке, що не аргументовано достатніми фактами чи рішеннями командування операції об'єднаних сил. Протиправність та безпідставність є прямим проявом порушення права на свободу пересування. Порушення цього права може полягати у:

- безпідставній відмові пропускати транспортний засіб через пункт пропуску;
- необґрунтованій забороні переміщуватися населеним пунктом протягом певного часу;
- відмові пояснити, чим обумовлена заборона в'їзду або виїзду в межах окремої території;

- незаконному утримуванні на пункті пропуску протягом певного часу без будь-яких пояснень;
- безпідставна заборона доступу до окремих об'єктів соціальної інфраструктури;
- протиправна вимога надати пояснення з приводу перебування на окремій території.

Внаслідок вищевказаних дій, відбувається порушення прав громадян, які передбачені Законом України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні». Норми, закріплені у цьому законодавчому акті мають конституційну природу, оскільки на рівні Основного закону декларовано принцип свободи пересування.

3.2. ПРАВО НА ПОВАГУ ДО ЧЕСТІ ТА ГІДНОСТІ

Честь та гідність є ключовими категоріями правового статусу людини і громадянина, які закріплені на рівні Конституції України. Зазвичай про рівень розвитку правової держави та громадянського суспільства можна міркувати спираючись на стан гарантування цих категорій. Навіть в умовах збройного конфлікту, честь та гідність не можуть бути принижені в жодному випадку. Порушення цього права при перетині пунктів пропуску, передусім пов'язане з соціально-політичними передумовами самого конфлікту, а також з територіальним походження громадян, які переміщуються. У цьому сенсі слід говорити виключно про навмисні дії або бездіяльність, які мають протиправний характер. Про безпідставність тут не доводиться говорити, адже вона не викликає сумнівів.

Необхідно зазначити, що порушення цього права призводить до значних негативних наслідків, зокрема: психологічної травми; зниження авторитету влади та довіри до неї з боку категорій громадян, які опинилися в зоні збройного конфлікту; утвердження принципу безкарності за порушення основоположних та неперушних прав людини тощо. Ці правопорушення можуть використати проросійські ЗМІ для пропаганди ідеї неповаги українців до мешканців Донецької та Луганської областей. Тобто, тут можна говорити про іміджеві втрати для України. Порушення цього права може полягати у:

- безпідставній агресії з боку військових та правоохоронців до осіб, які перетинають пункти пропуску;

- необґрунтованих звинуваченнях у сепаратизмі та тероризмі за ознакою території походження;
- примушуванні до певних дій, які паплюжать честь та гідність громадян, а також членів їхніх сімей;
- системних образах, критиці та погрозах в адрес осіб, які перетинають пункти пропуску;
- безпідставних допитах, застосуванні сили та протиправній відмові пропустити через блокпост;
- залякуванні застосуванням зброї до особи та членів її сім'ї;
- фальсифікації фактів порушення пропускового режиму або фактів незаконного переміщення транспортних засобів чи товарів;
- проведення обшуку або огляду способом, який принижує гідність особи.

Окремі питання захисту права на повагу до честі та гідності регламентовані Інструкцією «Про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України», яка затверджена Наказом Міністерства оборони України. Документ містить не тільки норми-принципи, а й перелік міжнародно-правових актів у сфері статусу цивільного населення в збройних конфліктах.

3.3. ПРАВО НА ЗАХИСТ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ

Правова охорона персональної інформації є дуже важливим завданням органів влади, які у процесі здійснення власних повноважень акумулюють відомості про осіб, які перетинають пункти пропуску другого рубежу. Така інформація зберігається у відповідних базах персональних даних, до яких також можуть вноситися відомості про затриманих осіб та складені на них адміністративні протоколи. Головним завданням у даному випадку є забезпечення захисту таких персональних даних, що покладається на володільців та розпорядників.

Незаконне поширення означених вище відомостей може негативно позначитися на становищі особи або членів її сім'ї, особливо якщо така інформація потрапить до проросійських найманців.

Слід зазначити, що основним принципом збору персональних даних є чітке визначення кола відомостей, які представники влади можуть вимагати від особи при перетині пунктів пропуску другого рубежу. Мається на увазі, що особа повинна надавати лише ті відомості, які необхідні для військовослужбовців та правоохоронців.

Порушення права на захист персональних даних може відбуватися у наступних формах:

- протиправна вимога надати персональні дані, які не використовуються у відповідній базі;
- вилучення у громадян оригіналів паспортів та інших документів без належних на це підстав;
- примушування до надання особами доступу до власних сторінок в соціальних мережах, а також інших ресурсах;
- незаконне вилучення персональної інформації з телефонів та інших електронних пристроїв;
- примушування надавати персональні дані інших осіб (членів сім'ї, колег тощо);
- незаконне розповсюдження персональних даних, отриманих від осіб при перетині пунктів пропуску другого рубежу;
- незаконне знищення документів, які містять персональні дані;
- протиправне фотографування документів осіб, які перетинають пункти пропуску.

В сучасних умовах інформація відіграє вирішальне значення. Втрата персональних даних може призвести до негативних наслідків: підробка документів на право власності, незаконне оформлення кредитних договорів, протиправне поширення через сторінки у соціальних мережах забороненої інформації тощо. З огляду на це, захист персональних даних має доволі принципове значення. На даний час, основними нормативно-правовими актами у цій сфері є Закон України «Про захист персональних даних» та Наказ Уповноваженого ВРУ з прав людини «Про затвердження документів у сфері захисту персональних даних».

3.4. ПРАВО НА ВЛАСНІСТЬ

Непорушність права власності є ключовою гарантією, яку держава повинна охороняти навіть в умовах збройного конфлікту. Навіть в умовах воєнного стану, коли передбачена можливість використання окремих об'єктів приватної власності на благо армії, існують механізми подальшої компенсації примусово відчуженої власності. Заборона протиправного посягання на власність цивільного населення закріплена не тільки в національному законодавстві. Більшість міжнародно-правових актів гуманітарного права забороняють знищувати об'єкти, необхідні для виживання цивільних осіб, грабувати майно цивільного населення, виявляти неповагу до приватної власності. За вказані дії сторони конфлікту повинні нести відповідальність, адже право власності має конституційну природу.

Формами порушення права на власність на пунктах пропуску є:

- незаконне заволодіння транспортним засобом особи при переміщенні через пункт пропуску;
- привласнення речей або продуктів осіб при перетині пунктів пропуску;
- незаконне встановлення заборон на переміщення окремих груп товарів, а також обсягів переміщення цих товарів;
- навмисне пошкодження майна особи при переміщенні через пункт пропуску другого рубежу;
- ігнорування уповноваженими особами дозвільних документів на переміщення окремих речей;
- відмова компенсувати особі вартість пошкоджених або знищених споживних речей або речей, які внаслідок незаконного затягування часу перевірки стали непридатними до споживання;
- протиправне примушування передати річ у власність уповноважених осіб на пунктах пропуску.

При цьому не слід відносити до порушень права власності дії, які дозволені уповноваженим особам та передбачені заходами із забезпечення національної безпеки. Наприклад, перевірка документів, які засвідчують право власності на транспортні засоби та інші речі; перевірка документів про право власності на нерухомі

об'єкти, які знаходяться на неконтрольованій території; вимога надати документи, які засвідчують право власника на товари, які ввозяться/вивозяться з тимчасово неконтрольованої території; перевірка власника на причетність до терористичної діяльності; заборона на ввіз товарів, які входять до числа заборонених.

Особливу увагу при документуванні фактів порушення права власності осіб, які перетинають пункти пропуску другого рубежу слід приділити перевірці достовірності відомостей, які засвідчують право власності, адже на тимчасово окупованій території поширена практика мародерства. У таких умовах заявляти про порушення права власності має саме добросовісний володілець речі, який наділений титулом власника.

3.5. ПРАВО НА ДОСТУП ДО ПУБЛІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Доступність публічної інформації – це один із принципів функціонування громадянського суспільства. У законодавстві публічна інформація визначається, як відображена та задокументована будь-якими засобами та на будь-яких носіях інформація, що була отримана або створена в процесі виконання суб'єктами владних повноважень своїх обов'язків, передбачених чинним законодавством, або яка знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації. Отже вбачається, що предметом моніторингу є відомості про організацію та особливості функціонування пунктів пропуску другого рубежу, порядок та умови переміщення через ці пункти товарів, транспортних засобів та осіб. Це достатньо важлива інформація, володіючи якою, громадяни можуть не тільки планувати поїздки, а й розуміти обсяг компетенції військовослужбовців та правоохоронців, які проходять службу на пунктах пропуску.

Проявом порушення цього права на пунктах пропуску другого рубежу можна вважати:

- відмова уповноваженої особи представитися та пред'явити службове посвідчення;
- приховування інформації про графік роботи пункту пропуску та відомостей про осіб, відповідальних за його нормальну роботу;
- ненадання точної та достовірної інформації про порядок перетину пункту пропуску, перелік заборонених для переміщення товарів, порядок оскарження рішень або заборон уповноважених осіб;

- обмеження доступу до інформації про належність тих чи інших населених пунктів до числа таких, що розташовані на лінії зіткнення;
- відмова документально підтвердити ті чи інші повноваження суб'єктів, які приймають участь в операції об'єднаних сил на Сході України;
- навмисне затягування процесу надання публічної інформації;
- необґрунтоване віднесення публічної інформації до числа відомостей з обмеженим доступом, зокрема державної таємниці.

Здійснюючи моніторинг дотримання права осіб на доступ до публічної інформації слід пам'ятати, що не вважається порушенням відмова у наданні інформації, яка має обмежений режим доступу. Також не можна зараховувати до таких правопорушень ненадання відповіді на звернення громадян. Предметом моніторингу також не може бути порядок отримання інформації владними інституціями, адже це інша сфера виконавчо-розпорядчої діяльності. Необхідно зазначити, що своєчасне забезпечення цивільного населення публічною інформацією про особливості конфлікту та правового режиму, що діє на окремих територіях є одним із основних принципів перехідного правосуддя. Завдяки цьому принципу з'являється можливість встановити істину, тобто окреслити і деталізувати окремі аспекти державної політики у сфері припинення збройного конфлікту.

3.6. ПРАВО НА ПРАВОВУ ДОПОМОГУ

Кожен громадянин має право на правову допомогу. Це гарантовано статтею 59 Конституції України. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. В рамках правової держави, де суттєву частину життєвих проблем людина має вирішувати самостійно у спосіб, визначений законодавством, доступність правової допомоги така ж важлива, як доступність медицини, освіти, соціального захисту тощо. В умовах збройного конфлікту та існування особливих правових режимів на окремих територіях України, це право набуває актуальності.

Сьогодні в Україні доступ до правової допомоги значною мірою забезпечує недержавний сектор: це і правова допомога окре-

мих громадянам, яку надають адвокати, і розгалужена мережа юридичних приймалень, де працюють юристи громадських організацій. Очевидно, що правозахисні неурядові організації намагаються покрити ту частину соціального запиту, яка є найбільш критичною. Саме цим інституціям і слід здійснювати моніторинг дотримання права на правову допомогу при перетині пунктів пропуску.

Прикладами порушення права на правову допомогу можна вважати:

- відмова у наданні юридичної консультації з приводу затримання або обмеження пересування особи чи транспортно-го засобу;
- заборона звернення до фахівців безоплатної правової допомоги та правозахисних організацій;
- незаконне блокування доступу до засобів зв'язку для отримання правової допомоги;
- відмова особам, які перетинають пункт пропуску у поясненні їхніх прав та обов'язків;
- відмова надати особі роз'яснень щодо обсягу повноважень та компетенції правоохоронців та військових на пунктах пропуску другого рубежу;
- блокування доступу правозахисників та адвокатів до осіб, затриманих на пунктах пропуску;
- навмисне затягування часу з метою отримання свідчень без їхнього узгодження з адвокатом чи юристом-правозахисником.

Як ми бачимо, вищевказані форми правопорушень можуть доволі негативно вплинути на особу. Зокрема, це стосується її процесуального становища у разі виявлення в діях особи ознак адміністративних проступків або навіть кримінальних злочинів. Саме тому на рівні актів ЄС інститут правової допомоги позиціонується як ключовий. Так, у Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах зазначається, що правова допомога надається шляхом виконання процесуальних та інших дій, які гарантуватимуть особам доступ до справедливого суду. На етапі виникнення правового конфлікту, правова допомога може стати засобом попередження подаль-

ших порушень прав затриманої особи, зокрема застосування до неї катувань.

3.7. ПРАВО НА НАЛЕЖНЕ ПОВОДЖЕННЯ У МІСЦЯХ НЕВОЛІ

В окремих випадках, на пунктах пропуску другого рубежу можливі арешти чи затримання осіб, яких підозрюють у терористичній діяльності або інших злочинах проти основ національної безпеки. Такі особи потрапляють у місця неволі, де очікують рішення суду про вибір запобіжного заходу. Головним завданням правоохоронців та військовослужбовців є забезпечення належних умов перебування таких осіб в місцях неволі. Це впливає з основних принципів перехідного правосуддя, згідно з якими держава повинна надавати відповідні гарантії винним. Мається на увазі належне поведження, недопущення випадків катувань та жорстокого ставлення тощо.

Це право закріплено в Загальній декларації прав людини, Європейській конвенції про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність поведженню чи покаранню. Необхідно зазначити, що більшість міжнародних документів у сфері гуманітарного права та збройних конфліктів також забороняє протиправне насильство по відношенню до затриманих, навіть якщо доведена їхня участь у воєнних діях. Такі заборони пов'язані з принципами гуманізму, законності та верховенства права. В умовах перехідного правосуддя право виступає як інструмент трансформації, тобто влада не може використовувати протиправні методи для вирішення конфлікту.

Прикладами порушення права на належне поведження у місцях неволі є:

- незаконне обмеження волі або протиправне утримання особи на пункті пропуску другого рубежу;
- застосування до осіб, затриманих на пунктах пропуску протиправного насильства, тобто катувань з метою отримання від них зізнань або будь-якої інформації;
- відмова у наданні особі, яка перебуває у місцях неволі медичної допомоги;

- застосування до затриманих психологічного насильства, зокрема погроз розправи над близькими та членами сім'ї;
- обмеження доступу до правової допомоги та інформації щодо підстав затримання;
- незаконні допити неповнолітніх та осіб обмежено дієздатних, які мають опікуна;
- приховування відомостей про місце утримання особи. Яка була затримана на пункті пропуску другого рубежу.

Особи, які опиняються у місцях неволі обмежені у можливості вільно приймати рішення та знаходяться без підтримки рідних. Тому вкрай необхідно не допустити порушення права на належне поведження у місцях неволі. Усі інші права таких осіб є непорушними та гарантовані державою. Документування таких правопорушень дозволяє у подальшому доводити у судовому порядку факт неналежного поведження та вимагати компенсації матеріальної та моральної шкоди.

4. МЕХАНІЗМ ОЦІНКИ РЕЗУЛЬТАТІВ МОНІТОРИНГУ

Будь-яка діяльність має сенс тільки тоді, коли можна оцінити результати її діяльності та сформувати на цій основі пропозиції, які сприятимуть розвитку тієї чи іншої сфери соціальних відносин. Не є винятком і моніторинг дотримання прав людини при перетині пунктів пропуску другого рубежу. Говорячи про процес оцінювання слід зосередитися на трьох основних аспектах. По-перше, це досягнення поставлених завдань. Тобто, необхідно визначити чи дозволив моніторинг повноцінно проаналізувати проблему, отримати підтвердження чи спростування фактів порушення прав. У цьому сенсі слід констатувати, що вирішення поставлених завдань свідчить про дієвість обраної методології моніторингу.

По-друге, це повнота моніторингу. Вона дозволяє впевнено міркувати з приводу пропозицій та апелювати з ними до правоохоронців та військовослужбовців. По суті йдеться про функціональну сторону моніторингу, яка вказує на обсяг проведеної роботи. По-третє, це практична значимість отриманих результатів. Вона полягає у можливості реалізувати чіткі кроки у напрямку вирішення проблеми захисту прав громадян при перетині пунктів пропуску другого рубежу. Процес оцінювання результатів є досить складним і повинен відбуватися на основі системи критеріїв оцінки. У даному випадку, до числа таких критеріїв слід віднести:

- кількість задокументованих правопорушень;
- кількість та географія моніторингових візитів;
- кількість проведених спостережень;
- кількість відповідей, отриманих на інформаційні запити;
- характер правопорушень (об'єктивна та суб'єктивна сторона);
- кількість осіб, які перетинають пункти пропуску другого рубежу за відповідний календарний період;
- якість виконання уповноваженими особами власних повноважень на пунктах пропуску;

- середній час перетину пункту пропуску особою або транспортним засобом.

У ході моніторингу також варто звернути увагу на бажання уповноважених осіб співпрацювати з моніторами, надавати їм відповідну інформацію. Також варто враховувати і коефіцієнт довіри громадян до моніторів, тобто бажання говорити про правопорушення без остраху. Оцінка моніторингу повинна закінчуватися констатацією основних результатів, тобто виявлених чинників, ризиків, недоліків законодавства тощо. Отримані результати повинні мати реальний характер. Це означає, що вони можуть бути виміряні конкретними показниками, наприклад, кількісними чи якісними даними. Саме вони будуть покладені в основу процесу формування пропозицій за результатами моніторингу. Тому оцінка має бути неупередженою, об'єктивною, комплексною та оперативною. Остання вимога пов'язана з динамічними змінами у суспільних відносинах.

5. ПОРЯДОК ФОРМУВАННЯ РЕКОМЕНДАЦІЙ

Логічним завершенням моніторингу є формування пропозицій, які сприятимуть мінімізації, а в ідеалі і унеможливленню виникнення порушень прав громадян при перетині пунктів пропуску другого рубежу. Ці пропозиції мають відповідати наступним вимогам:

- реальність (пропозиції повинні бути розроблені у зв'язку з об'єктивною реальністю та умовах збройного конфлікту, в іншому випадку вони не будуть реалізовані);
- обґрунтованість (кожна пропозиція має містити аргументи на свою користь);
- достовірність (пропозиція повинна спиратися на існуючі особливості суспільних відносин в конкретній сфері);
- цілеспрямованість (кожна пропозиція повинна бути адресною, тобто враховувати той чи інший аспект загальної проблеми);
- змістовність (пропозиції повинні бути максимально деталізовані як з матеріальної, так і з процедурної точки зору);
- перспективність (пропозиції мають бути стратегічними і містити у собі відповідне розв'язання проблеми).

При формуванні пропозицій доцільно враховувати наступні застереження:

- необхідно уникати абстрактності та загальності;
- пропозиції мають ґрунтуватися лише на результатах моніторингу, а не на власних припущеннях моніторів;
- основа пропозицій – це об'єктивна інформація конкретно визначених учасників моніторингу;
- моделювання ситуації у майбутньому допустиме, але лише у зв'язку з можливими сценаріями розвитку конфлікту на Сході України;

- формуючи пропозиції слід пам'ятати, що йдеться про національну безпеку, яка апіорі може передбачати певні обмеження прав людини.

Необхідно додати, що усі пропозиції повинні бути адресовані конкретним суб'єктам, наприклад, службовим особам прикордонної служби, Збройних сил України, Службі безпеки або Національної поліції. Натомість, пропозиції можуть бути звернуті і до самих громадян, які систематично перетинають пункти пропуску другого рубежу. Пропозиції можуть бути оформлені у вигляді дорожніх карт, рекомендацій, абеток для громадян, довідково-методичних матеріалів для громадських організацій правозахисної спрямованості. Життєздатність пропозицій визначається рівнем їхньої адвокації, тобто доведення до суспільства основних положень проблеми та шляхів її вирішення.

6. БЕЗПОСЕРЕДНІ РЕЗУЛЬТАТИ МОНІТОРИНГУ

6.1. НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПУНКТИВ ПРОПУСКУ ДРУГОГО РУБЕЖУ

Блокпости стали звичним явищем для багатьох українців ще з весни 2014 року, з початком збройного конфлікту. На той час вони у великій кількості розміщувалися не лише в Донецькій та Луганській областях, але й у прилеглих до них регіонах, і хоч і завдавали незручностей під час проїзду дорогами, та для більшості громадян були запорукою безпеки на контрольованості ситуації. Станом на 2019 рік блокпости в значно меншій кількості залишаються лише на територіях Донецької та Луганської областей, в районі проведення операції об'єднаних сил та у межах зони безпеки, прилеглої до району бойових дій. Навесні 2018 року у Міноборони оприлюднили межі такої зони безпеки.

Під час брифінгу у Краматорську командувач Операції Об'єднаних сил України Сергій Наєв зазначив, що вона проходить по лінії: Виноградне, Курахово, Очеретине, Розівка, Вовчоярівка, Біла Гора, Новоайдар, Садки, Макарівка, Простяне – уздовж державного кордону, урочище Чернявка – уздовж адміністративного кордону Луганської та Харківської областей, Ольгівка – уздовж адміністративного кордону Донецької і Харківської областей, Знаменівка, уздовж адміністративного кордону Донецької та Дніпропетровської областей, Комишуваха – уздовж адміністративного кордону Донецької та Запорізької областей, Урзуф – уздовж морського узбережжя, Приморськ. Також у зоні безпеки рішенням командувача Об'єднаних сил можуть створюватися райони обмеженого і забороненого доступу. Здається, це був перший і останній публічний виступ за даною темою, бо ні в офіційних джерелах, ні в засобах масової інформації знайти оновлені дані з цього питання не вдалося.

Тоді ж, а саме 26.04.2018 р., наказом командувача об'єднаних сил на виконання вимог Закону України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях» та з метою упорядкування перебування в районі

здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, осіб не залучених та військовослужбовців, працівників правоохоронних органів та інших осіб, які залучаються до проведення таких заходів, було затверджено Інструкцію про порядок перебування в районі здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, осіб не залучених та військовослужбовців, працівників правоохоронних органів та інших осіб, які залучаються до проведення таких заходів.

Даний нормативний акт визначає окремі питання здійснення контролю за перебуванням військовослужбовців (службовців) сектору безпеки і оборони, цивільних осіб та транспортних засобів, на яких вони пересуваються в районі проведення операції об'єднаних сил. У цій Інструкції терміни, що мають значення до даного моніторингу, вживаються у такому значенні:

- район ведення бойових дій – визначена територія проведення операції об'єднаних сил вздовж державного кордону України до переднього краю другого рубіжу оборони;
- зона безпеки – визначена територія прилегла до району бойових дій проведення операції об'єднаних сил;
- район обмеженого доступу – район місцевості (ділянка місцевості), об'єкт, в тому числі будівлі та споруди, які розміщуються на даній ділянці (об'єкті) на (в) яких розміщуються військові частини (підрозділи), загони, відділи, відділення, установи, місця розміщення озброєння та військової техніки, запаси матеріально-технічних засобів, склади Збройних Сил України та інших складових сектору безпеки і оборони, а також об'єкти інфраструктури які забезпечують життєдіяльність, в тому числі місцевого населення які сумісно використовуються або знаходяться в районах проживання громадян на території Донецької та Луганської областей;
- район забороненого доступу – район місцевості (ділянка місцевості), об'єкт в тому числі будівлі та споруди, які розміщуються на даній ділянці (об'єкті) на (в) яких розміщуються військові частини (підрозділи), загони, відділи, відділення, установи, місця розміщення озброєння та військової техніки, запаси матеріально-технічних засобів, склади Збро-

їхних Сил України та інших складових сектору безпеки і оборони, а також об'єкти інфраструктури, які забезпечують життєдіяльність, в тому числі місцевого населення, які використовуються військовими частинами (підрозділами) і входять до складу об'єднаних сил та мають виключно важливе значення;

- рубіж ізоляції – визначені рішенням Командувача об'єднаних сил місця, ділянки місцевості, які прилягають до району проведення операції, району бойових дій, де здійснюється перевірка у громадян і посадових осіб документів, що посвідчують особу, здійснюється особистий огляд громадян, речей, що при них знаходяться, транспортних засобів, які ними перевозяться;
- блокпост – загороджувальний пункт у визначеному місці (на ділянці місцевості, у споруді або їх комплексі) в районі проведення операції об'єднаних сил, призначений для контролю за рухом людей, транспортних засобів, перевірки в осіб документів, що посвідчують особу, особистого огляду осіб і огляду речей, що при них знаходяться, огляду транспортних засобів та речей, що ними перевозяться, з метою запобігання несанкціонованому проникненню осіб в район проведення операції об'єднаних сил, проникненню з неконтрольованої території ДРС та ДРГ противника та їх пособників, а також ввезення (вивезення) до (з) району проведення операції об'єднаних сил предметів і речовин, вилучених з цивільного обороту або обмежених в обороті;
- режими перебування в зоні безпеки – визначені умови перебування громадян та спеціальні повноваження військовослужбовців, працівників правоохоронних органів та осіб в районі проведення операції об'єднаних сил, а саме: ЗЕЛЕНИЙ (перебування та переміщення не обмежене), ЖОВТИЙ (для районів обмеженого доступу), ЧЕРВОНИЙ (для районів забороненого доступу та району ведення бойових дій).

Згідно завдань моніторингу дослідження щодо дотримання прав людини при перетині блокпостів здійснювалося у зоні безпеки, де діє ЗЕЛЕНИЙ режим, тобто перебування та переміщення осіб не обмежене. Враховуючи той факт, що проїзд цими блокпостами здійснюють і мешканці районів обмеженого доступу (район проведення операції об'єднаних сил), до анкети-опитувальника

цивільних осіб також були включені питання, що стосуються отримання ними спеціальної перепустки та перетину блокпостів у таких районах.

Розглянемо саме питання права. Основним законодавчим актом, яким регулюються особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій і Луганській областях та прилеглих до них територіях, є Закон України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях». У статті 8 відповідного Закону визначено, що «Для забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях:

1. Генеральним штабом Збройних Сил України за погодженням з відповідними керівниками залучаються та використовуються сили і засоби (особовий склад та спеціалісти окремих підрозділів, військових частин, зброя, бойова техніка, спеціальні і транспортні засоби, засоби зв'язку та телекомунікацій, інші матеріально-технічні засоби) Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань (Служби безпеки України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, Національної гвардії України, Державної прикордонної служби України, Управління державної охорони України, Державної спеціальної служби транспорту), правоохоронних органів спеціального призначення, Міністерства внутрішніх справ України, Національної поліції України, розвідувальних органів України, військової прокуратури, центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері цивільного захисту, а також працівники закладів охорони здоров'я; – тобто, саме на згадані військові формування та правоохоронні органи покладено функції здійснення контролю на блокпостах
2. У зонах безпеки, прилеглих до району бойових дій діє особливий порядок, що передбачає надання органам сектору безпеки і оборони, іншим державним органам України спеціальних повноважень, необхідних для здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації. Межі

зон безпеки, прилеглих до району бойових дій, визначаються начальником Генерального штабу – Головнокомандувачем Збройних Сил України за поданням Командувача об'єднаних сил».

Статтю 12 закріплені повноваження органів сектору безпеки і оборони, іншим державним органам України спеціальних повноважень, а саме зазначено, що законні вимоги посадових осіб, залучених до здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, є обов'язковими для громадян і посадових осіб. З метою забезпечення життєво важливих інтересів суспільства і держави під час відсічі збройної агресії у зонах безпеки, прилеглих до району бойових дій, військовослужбовці, працівники правоохоронних органів та особи, визначені статтю 8 цього Закону, залучені до здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, відповідно до Конституції та законодавства України мають право:

1. застосовувати у разі крайньої необхідності зброю і спеціальні засоби до осіб, які вчинили або вчиняють правопорушення чи інші дії, що перешкоджають виконанню законних вимог осіб, залучених до виконання заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, або дії, пов'язані з несанкціонованою спробою проникнення в район здійснення зазначених заходів;
2. затримувати і доставляти осіб, зазначених у пункті 1 цієї частини, до органів Національної поліції України;
3. перевіряти у громадян і посадових осіб документи, що посвідчують особу, а в разі відсутності документів – затримувати їх для встановлення особи;
4. здійснювати особистий огляд громадян, огляд речей, що при них знаходяться, транспортних засобів та речей, які ними перевозяться;
5. тимчасово обмежувати або забороняти рух транспортних засобів і пішоходів на вулицях та дорогах, не допускати транспортні засоби, громадян на окремі ділянки місцевості

та об'єкти, виводити громадян з окремих ділянок місцевості та об'єктів, відбуксирувувати транспортні засоби;

6. входити (проникати) в житлові та інші приміщення, на земельні ділянки, що належать громадянам, на територію та в приміщення підприємств, установ і організацій, перевіряти транспортні засоби для виконання заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях;
7. використовувати із службовою метою засоби зв'язку і транспортні засоби, у тому числі спеціальні, що належать громадянам (за їхньою згодою), підприємствам, установам та організаціям, крім транспортних засобів дипломатичних, консульських та інших представництв іноземних держав та міжнародних організацій.

Ті ж саме права посадових осіб, залучених до проведення операції, закріплені і в статті 15 Закону України «Про боротьбу з тероризмом». Між тим, особовий склад, який несе службу на блокпостах, зокрема, військовослужбовці Збройних Сил України та працівники Національної поліції, не є посадовими особами, відповідальними за прийняття рішень, а лише наділені спеціальними повноваженнями. Це означає, що вони лише виконують певні функції, пов'язані із забезпеченням громадського порядку та дотриманням особливого правового режиму на чітко визначених територіях. З огляду на це, можна говорити про принцип екстериторіальності, який покладено в основу правового статусу цих посадових і службових осіб.

Територіальна прив'язка демонструє, що обмеження існують лише локально і не можуть бути застосовані до громадян України на інших територіях. Також можна говорити про їхню винятковість, адже вони є певною межею поведінки цих осіб, порушення якої буде вважатися протиправною поведінкою по відношенню до громадян України. При чому слід підкреслити, що такі обмеження пов'язані з вимогами безпекового сектору. І навіть у таких умовах, не можна говорити про нівелювання прав громадян, тому, що по суті це є обмеженням заради безпеки та життя самих осіб, які переміщуються через КПВВ.

Певними умовами обстановки та крайньою необхідністю, як вбачається з законодавчих та нормативно-правових актів, є ситуації, пов'язані із вчиненням правопорушення чи інших дій, що перешкоджають виконання законних вимог уповноважених осіб, вчинення або загроза вчинення терористичного акту. Зрозуміло, що оцінку таких дій та ситуацій мають здійснювати військовослужбовці та представники Національної поліції, які входять до особового складу, що несе службу на блокпостах. Таким чином, саме вони наділені повнотою влади та відповідальністю за прийняття рішень під час переміщення осіб через блокпости.

З огляду на це та враховуючи положення Закону «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях» стосовно особливого порядку, який діє у зонах безпеки, прилеглих до району бойових дій, спеціальні повноваження, необхідні для здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської надаються органам сектору безпеки і оборони, іншим державним органам України.

Таким чином, часті посилення військовослужбовців та представників Національної поліції, які входять до особового складу, що несе службу на блокпостах, на виконання положень ст.15 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» можуть тільки керівники управлінь, відділів чи інших підрозділів. Поняття «посадова особа» та «службова особа» мають зовсім різні функціонали, а значить, необхідно привести у відповідність законодавчу частину, що стосується взаємин правоохоронців та громадян в зоні проведення ООС.

Крім того, однією з вимог даного Закону передбачено необхідність оприлюднення в офіційних друкованих виданнях України порядку в'їзду осіб до району проведення антитерористичної операції та виїзду з нього. Між тим, наявність такої інформації у відкритому доступі, зокрема, щодо порядку переміщення цивільних осіб через внутрішні блокпости та правил здійснення огляду на них, викликає нарікання не перший рік. Здебільшого, люди «навчаються» на власному досвіді: жодного нормативного документу, в якому були б чітко прописані правила чи алгоритм поведінки під час переміщення через блокпост цивільних осіб, інструкції щодо можливості оскарження тих чи інших дій особового складу, не існує.

В листопаді 2014 року штаб Антитерористичної операції надав цивільному населенню рекомендації щодо поведінки при перетині блокпостів, щоб уникнути непорозумінь:

- не під'їжджати до блокпосту на великій швидкості, повільно об'їжджати його і зупинитися на першу вимогу;
- завжди мати при собі паспорт, посвідчення організації, якщо вас направили в зону конфлікту, документи, що підтверджують мету прибуття. У водія завжди повинні бути водійські права і довіреності;
- не тримати руки в кишенях або відкритих сумках;
- не фотографувати на постах і не проводити відео зйомку;
- сприймати з розумінням і спокоєм відмову пропустити вас через блокпост, на це є об'єктивні причини збереження вашої безпеки;
- не ставити питання про кількість в підрозділі бойової техніки, бійців і командирів, укріпленнях, які використовуються;
- бути ввічливими і доброзичливими, не сваритися, не кричати, не використовувати зайвої жестикуляції. Якщо на посту, на вашу думку, відбувається щось неординарне, не давайте волю почуттям, будьте уважні і виконуйте всі вимоги та рекомендації.

Єдиним документом, де більш-менш врегульоване це питання є Тимчасовий порядок контролю за переміщенням осіб через лінію зіткнення у межах Донецької та Луганської областей, затверджений Наказом першого заступника керівника Антитерористичного центру при Службі безпеки України (керівника Антитерористичної операції на території Донецької та Луганської областей від 14.04.2017 року № 222-ог. Пунктом 2.6. відповідного Тимчасового порядку закріплено обов'язок під час виконання службових обов'язків, мати при собі службові посвідчення та представницькі картки, а інші особи, які прибувають у службових справах – службові посвідчення. Також, з системного аналізу Тимчасового порядку контролю за переміщенням осіб через лінію зіткнення у межах Донецької та Луганської областей, Правил етичної поведінки працівників апарату Міністерства внутрішніх справ України, територіальних органів, закладів, установ і підприємств, що належать до сфери управління МВС та ст.18 Закону України

Про Національну поліцію вбачається, що прикордонний наряд, у складі якого є представники, які належать до сфери управління МВС, мають бути ввічливим і коректним по відношенню до громадян при здійсненні огляду автомобілів, перевірки документів та особистих речей, пред'явити своє посвідчення та представитися. По аналогії права вбачається доцільним застосовувати дані норми і до представників особового складу, який несе службу на внутрішніх блокпостах.

Як справедливо зазначають правозахисники, зокрема, учасники юридичних та моніторингових груп Харківської Правозахисної Групи, які з початку військового конфлікту на сході України проїхали всю лінію фронту і всі населені пункти, що увійшли до переліку зони проведення АТО: «всі блокпости від Харкова до Широкино, Станиці Луганської та Майорська носять виключно декоративну функцію.

Те ж саме зазначають і місцеві мешканці: абсолютно усі блокпости можна об'їхати в гарну погоду, користуючись навіть Google-картою. Ті громадяни, які беруть участь в схемах незаконного обігу зброї чи перевозять контрабанду, такі шляхи знають давно і з перевітками не стикаються. А ось незручностей цивільному населенню це додає, особливо для тих, хто у справах роботи або за необхідністю лікування чи місцем навчання вимушені кожного дня двічі перетинати блокпости та витратити час, простоюючи в чергах.

Здається, що в такій ситуації правильним виходом було б скоротити кількість стаціонарних блокпостів, а натомість запровадити більш широку практику роботи мобільних, обладнаних броньованих автомобілів із озброєним підрозділом на його борту, що призначені для безперервного контролю за рухом транспорту та осіб на дорогах. До того ж, мобільні блокпости розташовуються в місцях, які не контролюються стаціонарними блокпостами. Серед основних завдань мобільного блокпосту – недопущення переміщення товарів з тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях, запобігання несанкціонованого ввезення зброї, боєприпасів, вибухових та наркотичних речовин, виявлення осіб, що підозрюються у співпраці з незаконними збройними формуваннями, та злочинців, які перебувають у розшуку тощо.

Влітку 2018 року підрозділи Національної гвардії України зі складу Об'єднаних сил успішно відпрацювали цей механізм, були залучені до несення служби на рухомому (мобільному) блокпосту у Донецькій та Луганській областях. Як показала статистика, цей метод проведення фільтраційних заходів приніс чималий результат: завдяки мобільному блокпосту практично щотижня гвардійці затримували осіб за підозрою у співпраці із незаконними збройними формуваннями, т.з. «ДНР» та «ЛНР».

Особовий склад, який несе службу на мобільному блокпосту, користується правами і повноваженнями відповідно до Закону України «Про Національну гвардію України» та інших нормативно-правових актів: гвардійці можуть не лише перевіряти паспорти та інші документи, що засвідчують особу, здійснювати огляд транспортних засобів, затримувати та передавати представникам органів внутрішніх справ автотранспорт та осіб, які вчинили правопорушення, а й застосовувати заходи фізичного впливу, спеціальні засоби, вогнепальну зброю, озброєння та бойову техніку.

Їх діяльність видається більш ефективною та вноормованою, врегульованою законодавчо, чого не вистачає в роботі стаціонарних блокпостів, визначенні повноваження особового складу, який несе на них службу. До того ж це дозволить зняти напругу серед цивільного населення.

У Протоколі 4 Міжнародної конвенції про захист прав людини і основних свобод, у статті 2 сказано, що кожен, хто на законних підставах перебуває на території будь-якої держави, в межах цієї території має право на свободу пересування і свободу вибору місця проживання і, на користування цими правами не повинно накладатися жодних обмежень. Зрозуміло, що в умовах збройного конфлікту та особливого порядку, що діє у зонах безпеки, прилеглих до району бойових дій, окремі права можуть бути обмежені, але за умови розумності та співмірності, не переходячи межу поваги до прав людини в цивілізованому суспільстві.

В Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України наголошується, що повага – це зобов'язання сторін, що знаходяться у збройному конфлікті, не завдавати шкоди особам і об'єктам, які захищені МГП, захист – це відвернення небезпеки від вказаних осіб і об'єк-

тів, а також забезпечення поваги з боку третіх осіб та надання допомоги. Стаття 4 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права дозволяє державам вживати тимчасових заходів на відступ від деяких їхніх обов'язків за Пактом «під час надзвичайного стану в державі, при якому життя нації знаходиться під загрозою», але тільки «в такій мірі, в якій це обумовлено гостротою становища». Стаття 15 Європейської конвенції про права людини містить аналогічну норму. Однак необхідність гарантування дотримання прав людини навіть у воєнний час повністю визнана.

6.2. АЛГОРИТМ СИСТЕМАТИЗАЦІЇ СТАТИСТИЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Під час проведення дослідження моніторам громадських приймалень Української Гельсінської спілки з прав людини в м. Краматорськ, Торецьк та Покровськ Донецької області ставилися наступні завдання:

1. провести опитування серед місцевих мешканців (*додаток – Анкета 1*) з метою оцінити стан дотримання прав людини при перетині блокпостів, вплив додаткових заходів безпеки на місцевих мешканців;
2. під час перетину блокпостів вести фіксування особистих спостережень монітора, що дозволить зібрати необхідну інформацію для подальшого опрацювання і розроблення пропозицій та зауважень щодо дотримання прав людини, зокрема в умовах застосування додаткових заходів безпеки;
3. проаналізувати наявність інформації щодо порядку перетину блокпостів безпосередньо в публічних містах: приміщення ВЦА, органів виконавчої влади, авто- та залізничних станціях, в зоні розташування блокпостів тощо.

Дослідження здійснювалося впродовж одного місяця. Автори фокусували увагу на наступних аспектах:

1. особисті спостереження під час переміщення блокпостом,
2. особистий огляд/поверхнева перевірка та огляд речей,
3. огляд транспортного засобу,
4. отримання спеціальної перепустки.

Огляд сформовано на основі трьох методологічних компонентів.

1. Аналіз права дозволив окреслити чинне правове та інституційне поле через аналіз законодавчих та нормативно правових актів, яке застосовується у зонах безпеки, прилеглих до району бойових дій, де діє особливий порядок, що передбачає надання органам сектору безпеки і оборони, іншим державним органам України спеціальних повноважень, необхідних для здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації, базового Закону «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях», Закону України «Про боротьбу з тероризмом», Інструкції про порядок перебування в районі здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, осіб не залучених та військовослужбовців, працівників правоохоронних органів та інших осіб, які залучаються до проведення таких заходів та норм МГП.
2. Позиціонування експертної думки щодо проблем переміщення цивільних осіб через внутрішні блокпости. Як вторинні джерела було використано матеріали засобів масової інформації, досліджень громадських правозахисних організацій.
3. Опитування цивільних осіб, що проживають у зонах безпеки, прилеглих до району бойових дій, та вимушені проходити контроль на внутрішніх блок постах під час переміщення між населеними пунктами. Респондентами, що представляли групу цих цивільних осіб, стали мешканці м. Краматорськ, Торецьк, Покровськ Донецької області. Респондентів просили оцінити відповідність умов переміщення через блокпости їхнім очікуванням, дотриманням норм національного права та базовим правам людини. Було проведено анкетування 25 осіб з числа місцевих мешканців під час переміщення внутрішніми блокпостами, які розділилися за наступними критеріями:

Ваш статус (за необхідністю можна вибрати декілька варіантів відповідей)		
Пенсіонер	7	28,0%
Студент	6	24,0%
Багатодітна родина	0	0,0%

ВПО	12	48,0%
Іноземець або особа без громадянства		
Звільнений з місць позбавлення волі		
Інше		
Скільки разів на місяць ви перетинаєте блокпости?		
Менше 10 разів	12	48,0%
Більше 10 разів	12	48,0%

4. Результати спостережень моніторів під час візитів на внутрішні блокпости: 10 блокпостів в Донецькій області, 1 – в Луганській. Спостереження відбувалися в різний час доби та тривало від 2-х до 6-и годин. Досліджувалось рівень оснащення пункту пропуску, наявність медичних куточків та туалетів для осіб, що переміщуються, проведення перевірки автотранспортних засобів та вантажу, пасажирського транспорту та особистих автомобілів, цивільних та військових осіб тощо.

6.3. РЕЗУЛЬТАТИ ПРОВЕДЕНОГО АНКЕТУВАННЯ

Пунктом 2.6. Тимчасового порядку контролю за переміщенням осіб через лінію зіткнення у межах Донецької та Луганської областей закріплено обов'язок під час виконання службових обов'язків, мати при собі службові посвідчення та представницькі картки, а інші особи, які прибувають у службових справах – службові посвідчення. Також, з системного аналізу Тимчасового порядку контролю за переміщенням осіб через лінію зіткнення у межах Донецької та Луганської областей, Правил етичної поведінки працівників апарату міністерства внутрішніх справ України, територіальних органів, закладів, установ і підприємств що належать до сфери управління МВС та ст. 18 Закону України Про Національну поліцію вбачається, що прикордонний наряд, у складі якого є представники, які належать до сфери управління МВС, мають бути ввічливим і коректним по відношенню до громадян при здійсненні огляду автомобілів, перевірки документів та особистих речей, пред'явити своє посвідчення та представитися. Але

опитування показало, що **тільки 20% осіб** зазначили, що **перевіряюча уповноважена особа на блокпосту пред'явила посвідчення перед перевіркою**.

Згідно п. 2.2.1. Другого розділу (Блокпости), на БП першого рубежу під час прямування з тимчасово неконтрольованої території, згідно діючих дорожніх коридорів, прикордонний наряд після прийняття позитивного рішення щодо пропуску осіб, транспортного засобу та вантажу (товару) випикує контрольний талон на транспортний засіб; у контрольному талоні проставляється спеціальна позначка представників ДПСУ, пункт 2.2.2. того ж розділу, під час прямування до тимчасово неконтрольованої території, прикордонний наряд звіряє дані в контрольному талоні з фактичними даними щодо осіб і транспортного засобу, який прибув, відбирає контрольний талон та здійснює пропуск до тимчасово неконтрольованої території. Категорично забороняється пропуск осіб і транспортних засобів без контрольного талону, за винятком: представників ЗСУ, СБУ, НПУ, НГУ, ДПСУ, ДФСУ та транспортних засобів, на яких вони пересуваються, здійснюється з письмового дозволу (розпорядження) керівника АТО на право перетину лінії зіткнення.

Представниками ДПСУ здійснюється облік такої категорії осіб, які уповноважені виконувати функції держави, та транспортних засобів, на яких вони слідуєть, здійснюється у супроводі представника ЗСУ, СБУ, НПУ, НГУ, ДПСУ, ДФСУ з письмового дозволу (розпорядження) керівника АТО на право перетину лінії зіткнення. Представниками ДПСУ здійснюється облік такої категорії осіб, міжнародних спостерігачів Спеціальної моніторингової місії ОБСЄ в Україні, спостерігачів Спільного центру з контролю і координації питань припинення вогню і стабілізації лінії розмежування сторін, членів Місії Міжнародного Комітету Червоного Хреста та представників Управління Верховного Комісара ООН у справах біженців визначається окремими інструкціями, затвердженими керівником АТО. Виходячи з вищевказаного, **з 25 опитаних осіб, лише 12% осіб зазначили що їм видавали контрольний талон згідно з правилами, закріпленими в Тимчасовому порядку контролю за переміщенням осіб через лінію зіткнення у межах Донецької та Луганської областей; 8% зазначили, що в них вимагали продукти харчування.**

Також респонденти зазначають, що їм не часто (**лише 16% опитаних**) **повідомляли про причину довготривалої затримки**. Повідомлення причин довготривалої затримки, як обов'язок не зафіксований в жодному документі, але якщо мати на увазі етику та гідність поведінки представників прикордонного загону, присутність людей похилого віку та людей, які поспішають по своїм справам, повідомити приблизну очікувану кількість годин/хвилин вважається за доцільне.

Стосовно перевірки IMEI телефону, 32% опитаних зазначили, що так, або в них брали телефон на перевірку, або вони були свідками такої перевірки. Процедура з переписуванням IMEI телефону незаконна, тому як IMEI мобільного пристрою належить до персональних даних. Вони стосуються людини і, зокрема, його місця знаходження. Хоча представники поліції зазначають, що ця процедура добровільна, цивільні особи навіть не намагаються оскаржити такі дії, побоюючись додаткових санкцій. Подібна ситуація відбулася і з нашим колегою під час одного з візитів на Схід: на одному з блок постів його попросили пройти до приміщення для додаткової перевірки, де повідомили, що необхідно ввести в телефон спеціальний код та повідомити IMEI телефону співробітнику. Причину такої необхідності пояснили як «з'ясування додаткових обставин».

При перевірці документів на блокпостах працівники Національної поліції (в окремих випадках – військові) вимагають тільки паспорт громадянина України, це зазначили 100% опитаних, **ще 8% зазначили, що в них вимагали посвідчення водія та 4% опитаних розповіли, що в них вимагали ще і довідку ВПО**. Вимога персоналу блок-постів пред'явити виключно паспорт громадянина України не є законною. Громадянин при перевірці має право пред'явити будь-який з документів, що підтверджують особу, відповідно до ст.13 Закону України «Про Єдиний державний демографічний реєстр» та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус. Майже відсутні на блокпостах і електронні пристрої для перевірки ID-паспортів. У всякому разі, ані респонденти, ані самі монітори їх не бачили, хоч у декого при собі були саме такі паспорти і відсутні довідки про місце проживання.

Стосовно заходів, які могли б привести **до загрози життю, честі та гідності, або принизливе поводження, лайки та**

нецензурні, образливі слова, 12% респондентів зазначили, що були свідками таких дій з боку представників прикордонних загонів. А саме: витягували осіб з автобусів, застосовуючи до них заходи грубої сили, і, наче злочинців, вели до приміщення з іншими військовими. Подальша доля цих людей опитуваним не відома. Також **респонденти (12%)** зазначали, що **мають місце затримання осіб на блокпостах**: людину залишають, знімають з автобусу до з'ясування питань, автобус їде далі. Як довго таку особу тримають на блокпосту, як та ким здійснюється перевірка і що відбувається з особою після її проведення, не відомо. Зрозуміло, що гроші за квиток їй ніхто не повертає, як особа достається до міста призначення також не відомо.

На питання **стосовно отримання інформації щодо прав цивільних осіб** при перетині блокпостів другого рубежу, обов'язків особового складу, який несе службу на таких блокпостах, іншу інформацію з актуальних питань, то **40% респондентів відповіли, так**, є така можливість, **а 60% зазначили, що ні**. Хоча отримання такої актуальної інформації для людей важливо. На запитання стосовно **наявності обладнаних куточків надання першої медичної допомоги** на блокпостах другого рубежу, **96% респондентів зазначили відсутність такого сервісу**. І це дуже дивує, згідно з відповідями респондентів, в середньому в черзі на перетин стоїть понад 50 осіб, серед них можуть бути особи похилого віку, хворі, з інвалідністю (без візуального визначення). **4% респондентів зазначили що так, бачили такий куточок**, але це на КПВВ «Новотроїцьке», а не на внутрішніх блокпостах.

Стосовно огляду, поверхневої перевірки, залучення понятих, то респонденти зазначають, що пояснень з боку поліції або військових як таких немає, обмежуються «Спецоперація», «Досмотр» і більше ніяк. **16% респондентів зазначили, що особистий огляд або поверхнева перевірка проводилися особою різної статі з опитуваним**, стосовно залучення понятих, то лише **4% респондентів** зазначили, що **поняті були запрошені**, а **24%** зазначили, **що ніякі поняті не були присутні** (72% утримались від відповіді). Стосовно огляду речей, ситуація не відрізняється. **20% респондентів** зазначили, **що огляд проводився без понятих і без пояснень причин**.

6.4. СПОСТЕРЕЖЕННЯ МОНІТОРІВ

1. Автошлях «Бахмут – Костянтинівка». Моніторинг проведений в першій половині доби (08.11.2019 р., 12:30). Є черга, 3 авто, усі рухаються за чергою, без виключень. Є обладнані туалети та куточки медичної допомоги. На блокпосту під час моніторингу чергували 12 військових та працівників Національної поліції. Різниця між перевіркою осіб чоловічої та жіночої статі монітор не спостерігав. Службових собак немає. Ставлення військових та працівників Національної поліції до осіб, проїжджаючих в авто, та людей, що проходять блокпост, формальне, просто виконують роботу, не виявляючи зайві емоції. Монітор не помітив різниці по огляду військових та цивільних осіб, зазначив наявність на блокпосту додаткового освітлення, а у представників загону люмінесцентні смуги на одязі. Ставлення до монітора доброзичливе. Загальне враження: перевірки проводяться дуже швидко, здається, що ставлення представників особового складу блокпосту до виконання обов'язків досить формальне.
2. В'їзд до смт. Долина. Моніторинг проведений в другій половині доби (11.11.2019 р., 15:30). Є черга, 4 авто, усі рухаються за чергою, без виключень. Є обладнані туалети та куточки медичної допомоги. На блокпосту під час моніторингу чергували 12 військових та працівників Національної поліції. Різниця між перевіркою осіб чоловічої та жіночої статі монітор не спостерігав. Службових собак немає. Ставлення військових та працівників Національної поліції до осіб, проїжджаючих в авто, та людей, що проходять блокпост, доброзичливе. Різниця між перевіркою цивільних та військових монітор не помітив. Монітор зазначив наявність на блокпосту додаткового освітлення, а на представниках загону люмінесцентні смуги на одязі. Поставилися до монітора формально, проведенню моніторингу не заважали. Загальне враження: перевірки проводяться поверхнево.
3. В'їзд до м. Креміна. Моніторинг проведений в першій половині доби (12.11.2019 р., 09:50). Черги майже немає, 4 авто, усі автівки рухаються за чергою, без виключень. Є обладнаний туалет, але відсутній куточок медичної допомоги. На блокпосту під час моніторингу чергували 10 військових та працівників Національної поліції. Різниця між перевіркою осіб чоловічої та жіночої статі монітор не спостерігав. Службових собак немає. Ставлення військових та працівників Національної поліції до осіб, проїжджаючих в авто, та людей, що проходять блокпост, нейтральне, деякі навіть вітаються з водіями. Службових собак в наявності немає. Як такої різниці при перевірці між жінками та чоловіками монітор не зазначив. Військові авто пропускають без перевірок. Монітор зазначив наявність на блокпосту додаткового освітлення, а на
4. Автошлях «Слов'янськ – Бахмут». Моніторинг проведений в другій половині доби (12.11.2019 р., 14:20). Є черга, 5 авто, усі рухаються за чергою, без виключень. Є обладнані туалети та куточки медичної допомоги. На блокпосту під час моніторингу чергували 10 військових та працівників Національної поліції. Різниця між перевіркою осіб чоловічої та жіночої статі монітор не спостерігав. Службових собак немає. Ставлення військових та працівників Національної поліції до осіб, проїжджаючих в авто, та людей, що проходять блокпост, уважне та доброзичливе. Існує різниця між перевіркою цивільних осіб та військових. Військових практично не доглядають і не перевіряють. Монітор зазначив наявність на блокпосту додаткового освітлення, а на представниках загону люмінесцентні смуги на одязі. Поставилися до монітора формально, перевірили документи і надалі не звертали уваги. Загальне враження: достатньо ретельно перевіряють проїжджаючих, авто з дітьми, пропускають швидко.
5. В'їзд до м. Покровськ з боку Донецька. Моніторинг проведений в першій (16.11.2019 р., 10:30) та другій половині доби (15:00). Черга не велика, 10 авто, усі рухаються за чергою, без виключень. Є обладнані туалети та куточки медичної допомоги. На блокпосту знаходиться 10-11 осіб: військові та поліція, але безпосередньо перевіряли авто 6 осіб, ще по 4 особи в приміщенні перевіряють документи осіб, які чимось привернули увагу. Ставлення військових та працівників Національної поліції до осіб, проїжджаючих в авто, та людей, що проходять блокпост, нейтральне, деякі навіть вітаються з водіями. Службових собак в наявності немає. Як такої різниці при перевірці між жінками та чоловіками монітор не зазначив. Військові авто пропускають без перевірок. Монітор зазначив наявність на блокпосту додаткового освітлення, а на

представниках загону люмінісцентні смуги на одязі. Поставилися до монітора формально. Даний блокпост розташований на в'їзді в місто, поруч автостанція, буває дуже багато людей. Деякі водії скаржаться на те, що мало людей працює на блокпосту, звідси і черги. Перевіряють авто в середньому 3-5 хвилин, але не кожному приділяють таку увагу, лише під час контрольних перевірок, або під час пошуку конкретних осіб. Цей блокпост є частиною транзитного пункту.

6. В'їзд до м. Покровськ з боку Дніпра. Моніторинг проведений в першій половині доби (18.11.2019 р., 12:30). Черга не велика, 6 авто, усі рухаються за чергою, без виключень. Є обладнані туалети та куточки медичної допомоги. На блокпосту знаходяться 6 осіб: військові та поліція, але безпосередньо перевіряли авто 2-3 особи. Службові собаки є в наявності. Як такої різниці в ставленні перевіряючих до жінок та чоловіків монітор не помітив, окрім того, що чоловіки проходять ідентифікацію, а жінки ні. Військових перевіряють візуально в автобусі без догляду особистих речей, також вони мають пред'явити своє посвідчення. Ставлення військових та працівників Національної поліції до осіб, проїжджаючих в авто, та людей, що проходять блокпост, формальне. Монітор зазначив наявність на блокпосту додаткового освітлення, а на представниках загону люмінісцентні смуги на одязі. Поставилися до монітора формально. Загальне враження, що не достатньо людей для перевірки.
7. Напрямок «Торецьк – Костянтинівка» (Калинівка 002). Моніторинг проведений в другій половині доби (19.11.2019 р., 14:40). Черга не велика, 8 авто, усі рухаються за чергою, без виключень. На блокпосту знаходиться 4 особи, військові та поліція. Куточка медичної допомоги немає. Туалети обладнані для відвідувачів, службових собак немає. Різниця між перевіркою документів осіб чоловічої та жіночої статі є: чоловіків перевіряють більш ретельно, документи жінок оглядають формально, не завжди навіть беруть до рук.
8. Авдіївський напрямок «Костянтинівка – Донецьк – Міст». Моніторинг проведений в першій половині доби (19.11.2019 р., 11:20). Черги немає, 1 авто і три особи, усі рухаються за чергою, без виключень. На блокпосту постійно чергують медичні працівники. Службових собак немає. Обладнаних туалетів монітор не спостерігав. На блокпосту знаходиться 10 осіб, військові та поліція. Ставлення військових та працівників

Національної поліції до осіб, проїжджаючих в авто, та людей, що проходять блокпост, доброзичливе, різниці між перевіркою осіб чоловічої та жіночої статі не спостерігалось. Різниця між перевітками цивільних та військових є, військових перевіряють ретельніше та питають паролі. Додаткового освітлення та люмінісцентних смуг на одязі військових монітор також не спостерігав. Ставлення до монітора доброзичливе, без агресії. Загалом, блокпост обладнаний погано, низька температура в приміщенні, дуже холодно. Немає відеоспостереження, немає обладнаного місця для очікування цивільних осіб, немає інформаційних стендів з актуальними номерами телефонів та інформацією.

9. Перехрестя «Донецьк – Покровськ – Костянтинівка». Моніторинг проведений вранці (19.11.2019 р., 08:50). Черга не велика, 6 авто, усі рухаються за чергою, без виключень. На блокпосту знаходиться 8 осіб, військові та поліція. Куточка медичної допомоги немає. Туалети обладнані для відвідувачів, службових собак немає. Ставлення військових та працівників Національної поліції до осіб, проїжджаючих в авто, та людей, що проходять блокпост, різне, але агресивного поведіння монітор не спостерігав, різниці між перевіркою осіб чоловічої та жіночої статі також не спостерігалось. Військові при огляді мають повідомити пароль, їхні автівки не оглядають. Додаткового освітлення та люмінісцентних смуг на одязі військових монітор також не спостерігав. Ставлення до монітора доброзичливе. Загалом, по блокпосту відеоспостереження є, але немає електронних засобів для перевірки ID паспортів, є тепле приміщення для цивільних, але немає вільного доступу до води.
10. Траса «Харків – Добжанське» (перехрестя на Бахмут). Моніторинг проведений увечері (19.11.2019 р., 20:00). Черги немає, 3 авто, усі рухаються за чергою, без виключень. Обладнаних туалетів монітор не спостерігав. Куточка медичної допомоги немає. На блокпосту під час моніторингу чергували 2 військовослужбовця та 4 представника Національної поліції. Ставлення військових та працівників Національної поліції до осіб, проїжджаючих в авто, та людей, що проходять блокпост, формальне. Різниці між перевіркою осіб чоловічої та жіночої статі монітор не спостерігав. Службових собак немає. Військовослужбовців оглядають та перевіряють документи військові, представники ВСП, а цивільних – представники Національної поліції. Додаткового освітлення

та люмінесцентних смуг монітор не спостерігав. Ставлення до монітора формальне, з пересторогою. Немає електронних засобів для перевірки ID паспортів. Відсутнє тепле приміщення для цивільних, немає вільного доступу до води.

11. Автошлях «Бахмут – Костянтинівка». Моніторинг проведений в першій половині доби (19.11.2019 р., 10:30). Є черга, 15 авто, монітор був свідком, коли без черги проїхала автівка, в якій перевозили померлу особу в напрямку Бахмута, перевірка документів водія та супроводжуваних не здійснювалася. Номерні знаки були заляпані брудом, ідентифікувати їх можливості не було. Увагу монітора привернула обставина, що кожного другого водія відправляли на поглиблений огляд. Є обладнані туалети та куточки медичної допомоги. На блокпосту під час моніторингу чергували 12 військових та працівників Національної поліції. Ставлення військових та працівників Національної поліції до осіб, проїжджаючих в авто, та людей, що проходять блокпост, формальне. Різниця між перевіркою осіб чоловічої та жіночої статі монітор не спостерігав. Службових собак немає. Монітором було помічено, що військових взагалі не зупиняли та не оглядали автівки, під час моніторингу проїхало 6 окремих військових автівок без перевірки. Монітор зазначив наявність на блокпосту додаткового освітлення, а на представниках загону люмінесцентні смуги на одязі. Ставилися до монітора з обережністю. Немає електронних засобів для перевірки ID паспортів. Візуально блокпост схожий на звичайний пост Національної поліції, ознак блокпоста (дистанційно керований шлагбаум, протитанкові загородження, сітки на траві, позиції БМД (БМП, БТР), бетонної стінки для захисту особового складу, бетонні блоки), немає.

ВИСНОВКИ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ МОНІТОРИНГУ

ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ПРИ ПЕРЕТИНІ ПУНКТІВ ПРОПУСКУ ДРУГОГО РУБЕЖУ

Отримані статистичні дані та проведені спостереження дозволяють говорити про **недостатній рівень організації функціонування внутрішніх блокпостів та забезпечення прав громадян при переміщенні через ці пункти пропуску**. Зокрема, монітори дійшли наступних висновків:

1

ПОГАНЕ МАТЕРІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЛОКПОСТІВ.

Цей недолік відображається у наступному: відсутність на окремих блокпостах відеоспостереження, електронних пристроїв для перевірки ID паспортів, приладів для автоматичного зчитування обличчя. Це негативно позначається на ефективності роботи особового складу та не дозволяє стовідсотково убезпечити від переміщення підконтрольною територією осіб, які становлять небезпеку для мирного соціуму. До того ж, такі недоліки можуть призвести до виїзду на непідконтрольну територію осіб, яким заборонено перетинати кордон України (злочинці, особи, які є боржниками у виконавчому провадженні тощо).

2

НЕДОСТАТНІЙ РІВЕНЬ ОБЛАШТУВАННЯ БЛОКПОСТІВ.

Так, не на всіх блокпостах є теплі куточки очікування для цивільних (пасажирів автобусів та автівок). Відчувається брак питної води та туалетів, а також не всюди є можливість отримати медичну допомогу. Це є прямим порушенням прав громадян та мінімальних стандартів поведінки з цивільним населенням в зоні збройного конфлікту. Така ситуація обурює громадян, які відчують себе беззахисними, у зв'язку з чим утворюється соціальна відчуженість. Також цей недолік відбивається на іміджі держави, яка відповідальна за нормальні умови переміщення громадян через блокпости.

3

НЕДОСКОНАЛІСТЬ ПОРЯДКУ ФУНКЦІОНУВАННЯ БЛОКПОСТІВ.

Полягає у відсутності єдиних уніфікованих вимог та правил роботи. Наприклад, не всі представники загонів використовують люмінісцентні смуги на одязі та не достатньо освітлення проїзду та території пункту пропуску, що додає незручностей в темний час та при поганій видимості. Монітори не всюди спостерігали в наявності службових собак, що є дуже важливим для перевірки багажу на вміст зброї, вибухових та наркотичних речовин. Також спостерігається абсолютно різна кількість військових та представників Національної поліції, які працюють на блокпостах (від 4 до 12).

4

ФОРМАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО ФУНКЦІОНУВАННЯ БЛОКПОСТІВ.

Погано облаштовані (сплановані) блокпости, не організовані оборонні споруди та позиції можуть бути використані проросійськими бойовиками для атак та обстрілів, внаслідок яких ймовірно можуть загинути цивільні, які перебувають на блокпостах. Це проявляється і самій перевірці громадян, яка дуже часто має формальний характер, тобто не приділяється достатньої уваги огляду осіб та транспортних засобів, а у разі, коли такий огляд проводиться, він є досить загальним. Не зрозуміло, який порядок застосовується при огляді військових і цивільних: що мають вимагати працівники особового складу, чи повинні проводити огляд особистих речей військових, які підстави для більш ретельного огляду цивільних осіб? Усе це активізує невдоволення громадян при перетині КПВВ.

Таким чином, на сьогодні можна визначити декілька передумов існування проблеми функціонування КПВВ:

- **політична** (небажання влади глобально вирішувати проблеми переміщення осіб та транспортних засобів в зоні збройного конфлікту);
- **соціально-економічна** (відсутність фінансових ресурсів для належного матеріально-технічного забезпечення роботи блокпостів);
- **організаційна** (відсутність досвіду роботи в умовах тимчасової окупації територій);

- **правова** (недосконалість законодавства і підзаконних актів, а також не достатній рівень імплементації норм міжнародного гуманітарного права);
- **ідеологічна** (соціальна відчуженість громадян, які проживають у зонах безпеки, прилеглих до району бойових дій, та у населених пунктах на лінії розмежування).

У сукупності ці передумови призвели до ситуації, коли громадяни змушені миритися з порушеннями їх прав при переміщенні через блокпости, що в умовах правової держави є неприпустимим явищем.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

Логічним завершенням моніторингу є формування чітких рекомендацій для органів влади, які відповідають за організацію і функціонування блокпостів. Ці рекомендації мають не стільки теоретичну, скільки практичну цінність, адже розбудова нормальних цивілізованих відносин в зоні проведення ООС є важливим чинником стабілізації ситуації та налагодження миру. Систематизувавши різні аспекти, виявлені під час моніторингу, пропонується:

- **імплементувати норми та принципи МГП в законодавство України**, зокрема щодо статусу цивільного населення у збройних конфліктах та норми, пов'язані зі статусом окупованих територій (вони передбачають і певні механізми роботи КПВВ другого рубежу: дасть змогу підвищити ефективність правового регулювання статусу постраждалих від збройного конфлікту, у тому числі і питань переміщення цих осіб через внутрішні блокпости);
- **запровадити чіткі та зрозумілі правила облаштування блокпостів** та умов пропуску через них громадян та транспортних засобів;
- **налагодити конструктивну співпрацю** між органами влади та інститутами громадянського суспільства щодо системних перевірок якості функціонування блокпостів;
- **забезпечити деполітизацію ініціатив**, пов'язаних з порядком функціонування блокпостів;
- **створити пам'ятку для осіб**, які переміщуються через блокпости, у якій зазначити не тільки про їхні права та викласти простий і детальний алгоритм дій під час переміщення через пункт пропуску, а й про обов'язки військовослужбовців та працівників поліції, а також про порядок звернення зі скаргами у разі порушення прав на блокпосту.

Запропоновані **рекомендації спрямовані на попередження конфліктів між громадянами та представниками влади, які виникають на блокпостах**. Так, імплементация норм МГП до законодавства України дозволить функціонально розширити ті гарантії, які держава має надавати особам, які переміщуються ними. Фактично, відбудеться удосконалення вітчизняного зако-

нодавства за рахунок рецепції позитивного світового досвіду. Важливе практичне значення має система правил організації та функціонування блокпостів, їхнього обладнання та кадрового забезпечення. Неодмінно слід згадати і про доцільність розбудови співпраці неурядових організацій і влади. Це стане проявом становлення в Україні громадянського суспільства та розбудови партнерських відносин між владою та громадськістю. Захист інтересів власних громадян це ключова внутрішня функція держави, якою не слід нехтувати. Тому варто збалансувати безпековий вимір з правами громадян, які мають важливе значення навіть в умовах збройного конфлікту.

додаток 1

РЕЖИМИ ТА УМОВИ ПЕРЕБУВАННЯ, А ТАКОЖ СПЕЦІАЛЬНІ ПОВНОВАЖЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ, ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ В РАЙОНІ ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ СИЛ

Умови перебування громадян в районі ООС	Спеціальні повноваження військовослужбовців, працівників правоохоронних органів та осіб визначених ст. 8 Закону України
“ЗЕЛЕНИЙ”	
Перебування та перебування осіб , не залучених до проведення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації, не обмежений, за винятком районів забороненого та обмеженого доступу, порядок перебування в яких визначається Командувачем об'єднаних сил окремо.	<p>Застосовувати у разі крайньої необхідності зброю і спеціальні засоби до осіб, які вчинили або вчиняють правопорушення чи інші дії, що перешкоджають виконанню законних вимог осіб, залучених до виконання заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, або дії, пов'язані з несанкціонованою спробою проникнення в район здійснення зазначених заходів.</p> <p>За певних умов обстановки дозволяється: затримувати і доставляти осіб, до органів Національної поліції України;</p> <p>перевіряти у громадян і посадових осіб документи, що посвідчують особу, а вразі відсутності документів - затримувати їх для встановлення особи; здійснювати особистий огляд громадян, огляд речей, що при них знаходяться, транспортних засобів та речей, які ними перевозяться;</p> <p>тимчасово обмежувати або забороняти рух транспортних засобів і пішоходів на вулицях та дорогах, не допускати транспортні засоби, громадян на окремі ділянки місцевості та об'єкти, виводити громадян з окремих ділянок місцевості та об'єктів, відбуксировувати транспортні засоби;</p>

входити (проникати) в житлові та інші приміщення, на земельні ділянки, що належать громадянам, на територію та в приміщення підприємств, установ і організацій, перевіряти транспортні засоби для виконання заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської федерації у Донецькій та Луганській областях;

використовувати із службовою метою засоби зв'язку і транспортні засоби, у тому числі спеціальні, що належать громадянам (за їхньою згодою), підприємствам, установам та організаціям, крім транспортних засобів дипломатичних, консульських та інших представництв іноземних держав та міжнародних організацій.

додаток 2

СПОСТЕРЕЖЕННЯ МОНИТОРА

Дослідження «Дотримання прав людини при перетині блокпостів II лінії» в рамках програми «Права людини в дії» (за підтримки USAID)		
1. Номер інтерв'ю	ПІБ монітора:	Підпис
3. Регіон, населений пункт, назва блок-посту:		
4. Дата інтерв'ю	Дата:	
	Час:	

1 Яку кількість людей/авто Ви спостерігали в черзі? _____

2 Чи є в наявності на блокпостах обладнані куточки надання першої медичної допомоги?

- Так
 Ні

3 Чи є в наявності на блокпостах обладнані туалети?

- Так
 Ні

4 Чи спостерігали Ви осіб, які допущені до проїзду через блокпост позачергово?

- Так
 Ні

Опишіть ситуацію:

---

5 Чи були Ви свідком ситуацій, які привернули вашу увагу (обшук речей, особистий огляд, огляд речей або автотранспорту, занадто довга перевірка (оціночне поняття), лайки, сварки тощо)?

Опишіть ситуації:

---

6 Скільки військових або працівників Національної гвардії знаходиться на блок-посту? _____

7 Яке ставлення військових або працівників Національної гвардії до осіб, які проїжджають/проходять через блокпост (оціночне спостереження)?

---

8 Чи є службові собаки?

- Так
 Ні

9 Чи є різниця між перевітками чоловіків та жінок?

- Так
 Ні

Аргументуйте свій висновок: _____

---

10 Чи є різниця між перевітками військових та цивільних?

Так

Ні

Аргументуйте свій висновок:

---

11 Чи користуються в темну пору доби військові або працівників Національної гвардії одягом з люмінесцентними смугами або додатковими засобами освітлення?

Так

Ні

12 Яким було відношення військових або працівників Національної гвардії до вашої роботи, як монітора?

---

13 Опишіть свої особисті враження та додаткові спостереження, які не увійшли до питань анкети:

ДОДАТОК 3

АНКЕТА 1

Доброго дня!

Громадська організація «Українська Гельсінська спілка з прав людини просить Вас взяти участь в проведенні дослідження «Дотримання прав людини при перетині блокпостів II лінії» в рамках програми «Права людини в дії» (за підтримки USAID).

Мета дослідження: оцінити стан дотримання прав людини при перетині блокпостів II та III лінії, вплив додаткових заходів безпеки на місцевих мешканців.

Ваші відповіді дуже важливі для нас, вони залишаться повністю конфіденційними і будуть використані тільки в узагальненому вигляді з відповідями інших опитаних. Ви можете не відповідати на питання, на які Ви не бажаєте давати відповідь і можете зупинити інтерв'ю в будь-який момент.

Результатом дослідження повинен стати звіт, який буде представлений в державних органах влади та міжнародній спільноті.

Дякуємо за допомогу!

БЛОК 1. ЗАГАЛЬНІ ПИТАННЯ

1 Під час перевірки ваших документів/авто на блокпостах 2-го рубежу представник Національної поліції (військовий) пред'явив службове посвідчення?

Так

Ні

2 Які документи, що підтверджують особистість, при перевірці на блокпостах 2-го рубежу вимагають представники Національної поліції (військові)?

1) паспорт,

2) посвідчення водія,

3) довідку про місце проживання,

4) спеціальна перепустка,

5) інше: _____

3 Чи були випадки з вами/вашими родичами/знайомими, коли при перетині блок-посту вимагали гроші або подарунки, додаткові документи та довідки?

Так

Ні

Якщо так, розкажіть про це:

---

4 Чи мало місце тривале (на скільки саме) затримання на блокпосту 2-го рубежу?

Так

Ні

Якщо так, розкажіть про це:

---

5 Чи була вам відома причина затримки?

Так

Ні

Якщо так, розкажіть про це:

---

6 Чи вимагали від вас, або ви знаєте такі випадки, пред'явити особистий мобільний телефон з метою переписати IMEI код телефону або для ознайомлення з особистою інформацією?

Так

Ні

Якщо так, розкажіть про це:

---

7 Чи застосовували по відношенню до вас або інших осіб (ви були свідком або володієте достовірною інформацією) заходи, які могли спричинити загрозу життю чи здоров'ю, мали прояви жорстокого поведіння: погрози, застосування сили тощо?

Так

Ні

Якщо так, розкажіть про це:

---

8 Чи застосовували по відношенню до вас або інших осіб (ви були свідком або володієте достовірною інформацією) наругу над людською гідністю, зокрема образливе та принизливе поведіння?

Так

Ні

Якщо так, розкажіть про це:

---

9 Чи допитували вас на блокпостах 2-го рубежу?

Так

Ні

Якщо так, розкажіть про це:

---

10 Чи відомі вам випадки, коли людей не пропустили через блокпост 2-го рубежу і повернули назад (ви були свідком або володієте достовірною інформацією)?

Так

Ні

Якщо так, то чий це був блокпост і де він знаходився?

---

11 Чи відомі вам випадки арештів (затримань) будь-кого на блокпостах 2-го рубежу (ви були свідком або володієте достовірною інформацією)?

Так

Ні

Якщо так, розкажіть про це:

---

12 Чи є у вас можливість отримати інформацію стосовно прав цивільних осіб при перетині блокпостів 2-го рубежу, обов'язків особового складу, який несе службу на таких блокпостах, іншу інформацію з актуальних питань?

Так

Ні

Яку максимальну кількість людей Ви спостерігали в черзі?

---

13 Чи бачили ви на блокпостах 2-го рубежу обладнані куточки надання першої медичної допомоги? Перелічите, будь ласка, де є в наявності, а де немає.

- Так
 Ні
-

14 Чи користується в темну пору доби особовий склад, який несе службу на таких блокпостах, засобами додаткового освітлення, чи є на одязі військових або працівників Національної гвардії світловідбиваючі (люмінесцентні) смуги?

- Так
 Ні

15 Чи перетинали ви лінію зіткнення разом з дітьми?

- Так
 Ні

Якщо так, то які документи від вас вимагали?

---

16 Чи були Ви свідком знаходження на блокпосту дітей, молодше 16 років без супроводження?

- Так
 Ні

Якщо так, то опишіть, свідком яких подій і де саме ви були.

БЛОК 2. ОСОБИСТИЙ ОГЛЯД/ПОВЕРХНЕВА ПЕРЕВІРКА ТА ОГЛЯД РЕЧЕЙ

1 Чи здійснювали по відношенню до вас особистий огляд або поверхневу перевірку?

- Так
 Ні

Якщо так, то яким чином була аргументована ця необхідність?

---

2 Особистий огляд або поверхнева перевірка проводилися особою однієї статі з вами?

- Так
 Ні

3 Чи повідомляли вас про причини застосування таких засобів перевірки?

- Так
 Ні

4 Чи проводився особистий огляд в присутності двох понять тієї ж статі, що і ви?

- Так
 Ні

5 Чи були ви свідком ситуації, коли таку поверхневу перевірку або особистий огляд жінки здійснювався поліцейським чоловічої статі?

- Так
 Ні

Якщо так, розкажіть про це:

---

6 Чи здійснювали по відношенню до Вас огляд ваших речей?

- Так
 Ні

7 Чи повідомляли вас про причини застосування такого засобу перевірки?

- Так
 Ні

8 Чи проводився особистий огляд речей в присутності двох понять тієї ж статі що і ви?

- Так
 Ні

БЛОК 3. ОГЛЯД ТРАНСПОРТНОГО ЗАСОБУ

- 9 Під час перетину блокпоста, чи видавався вам контрольний талон для транспортного засобу?
- Так
 Ні
- 10 Ваш транспортний засіб підлягав огляду?
- Так
 Ні
- 11 Чи були ви присутні при огляді?
- Так
 Ні
- 12 Чи були випадки посадки незнайомих осіб у ваш транспортний засіб без вашої згоди?
- Так
 Ні

БЛОК 4. ОТРИМАННЯ СПЕЦІАЛЬНОЇ ПЕРЕПУСТКИ

- 1 Чи отримували ви спеціальну перепустку, яка дає право власнику безперешкодно пересуватись зоною безпеки, районом бойових дій, перебувати в районах забороненого та обмеженого доступу?
- Так
 Ні
- 2 Скільки часу ви чекали на її отримання?
- 20 діб
 30 діб
 більше місяця
- 3 Чи здійснювалася перевірка автомобіля, пасажирів та вантажу під час користування спеціальною перепусткою в зоні безпеки, районі

бойових дій, перебування в районах забороненого та обмеженого доступу?

- Так
 Ні

БЛОК 4. ДАНІ ПРО ОСОБУ

- 1 Ваш статус (за необхідністю можна вибрати декілька варіантів відповідей)
- Пенсіонер
 Студент
 Багатодітна родина
 ВПО
 Іноземець або особа без громадянства
 Звільнений з місць позбавлення волі
- Інше _____
- 2 В вашому паспорті реєстрація місця проживання в Донецькій, або Луганській областях?
- Так
 Ні
- 3 Скільки разів на місяць ви перетинаєте блокпости?
- Менше 10 разів
 Більше 10 разів

Додаткова інформація, якою я хочу поділитися:
